

Viisaasti verkossa

Opas tukioppilastoimintaan

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

Onni löytyy arjesta.

Julkaisija

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Finnish Internet Awareness and Safety (FIAS) -projekti on osa EU:n Safer Internet Plus -ohjelmaa (www.ec.europa.eu/saferinternet/).

Käsikirjoitus

Anniina Lundvall, mediakasvatuskouluttaja, yrittäjä
Sanna Spišák, mediakasvatuksen suunnittelija, MLL

Muu työryhmä

Suvi Tuominen, MLL
Ilkka Eskola, Viitaniemen koulu, Jyväskylä

Kiitokset

Eeva-Liisa Markkanen, MLL
Tiia Posa, MLL
Kirsi Salo, Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus
Annikka Suoninen, Jyväskylän yliopisto
Janne Laukkanen, Suomen Asianajajaliitto
Marko Forss, Helsingin poliisilaitoksen virtuaalinen lähipoliisiryhmä
Tuuli Kihlström, erityisopettajaopiskelija

Materiaalin testaajat: Viitaniemen, Kilonpuiston ja Hämeenkylässä koulun opettajat ja oppilaat

Ulkoasu

Hahmo ja Tarja Petrell

Taitto

Tarja Petrell

Valokuvat

Roope Permanto, Colourbox

Paino

Miktor 2012

Mannerheimin Lastensuojeluliitto on avoin valtakunnallinen kansalaisjärjestö, joka edistää lapsen oikeutta hyvään ja turvalliseen lapsuuteen. MLL:n keskusjärjestön jäseniä ovat 10 piirijärjestöä sekä 566 paikallisyhdistystä, joilla on yhteensä yli 92 000 jäsentä.

MLL edistää lapsiperheiden hyvinvointia tarjoamalla vertaistukea ja luomalla osallistumismahdollisuuksia eri elämäntilanteissa. Liitto myös kouluttaa, tekee selvityksiä ja tuottaa aineistoja kouluille ja kasvattajille - edistää monipuolisesti lapsen oikeuksien toteutumista.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton toiminnan ydinalueet ovat

- lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin ja elinolojen edistäminen
- lasten kuulemisen ja osallisuuden edistäminen
- lapsuuden kunnioittaminen ja suojeleminen ja
- vanhemmuuden arvostaminen ja tukeminen.

Vuosittain

- Lasten ja nuorten puhelin ja netti vastaa noin 44 000 puheluuun ja nettikirjeeseen.
- Vanhempainpuhelin ja -netti vastaa noin 800 yhteydenottoon.
- yläkouluissa toimii 14 000 MLL:n tukioppilasta. Internetissä nuorille tukea antaa kymmenien nuorten Verkkotukareiden eli Verkk@reiden joukko.
- noin 1 200 MLL:n kouluttamaa lasten hoitajaa työskentelee lähes 6 000 perheessä.
- 300 MLL:n kouluttamaa tukihenkilöä tekee työtä perheiden ja nuorten parissa.
- MLL ylläpitää noin 440 perhekahvilaa, joissa kokoonnutaan noin 12 000 kertaa.
- MLL:ssa toimii noin 400 vertais- ja muuta aikuisten ryhmää.
- MLL:n harrastuskerhoissa käydään yli 160 000 kertaa.
- MLL järjestää Hyvä alku koulutielle -kampanjan, joka tavoittaa yli 55 000 ekaluokkalaisten vanhemmat muistuttaen läsnäolon ja huolenpidon tärkeydestä lapsen aloittaessa koulun.

MLL tarjoaa kaikenikäisille mahdollisuuden osallistua työhön lasten hyväksi. MLL:n toiminnan perusta on paikallinen vapaaehtoistoiminta.

www.mll.fi

Sisällys

Nuori tarvitsee nettitaitoja | s. 4

Oppaan käyttäjälle | s. 5

Nuoret netinkäyttäjinä | s. 6

Netti on sosiaalinen | s. 6

Netti on julkinen | s. 6

Keneen voi luottaa? | s. 7

Harjoitukset | s. 10

Netissä kiusataan | s. 13

Nettikiusaaminen satuttaa | s. 13

Nettikiusaaminen on usein rikos | s. 13

Nettikiusaamisen estäminen | s. 13

Harjoitukset | s. 15

Nuoret, netti ja seksi | s. 17

Seksuaalissävytteinen nettiviestintä | s. 17

Pornoa vai populaarimediaa? | s. 17

Seksuaalinen ahdistelu | s. 18

Harjoitukset | s. 20

Netissä voi vaikuttaa | s. 22

Tekijänoikeudet ja netti | s. 22

Harjoitukset | s. 24

Tiedonhaku | s. 26

Tiedon laadun arviointi | s. 26

Huomaa huijarit | s. 26

Harjoitukset | s. 28

Kummitunnit | s. 30

Kummitunnin pitäminen | s. 30

Lähteet ja kirjallisuus | s. 32

Litteet | s. 33

Nuori tarvitsee nettitaitoja

Nettimaailma on entistä kansainvälisempi ja avoimempi. Nuoren netinkäyttäjän tärkeimpiä taitoja on tuntea yksityisen ja julkisen viestinnän rajat, hallita tietotulvaa sekä tuntea mekanismit, joilla omia henkilötietoja hallitaan. Tämä opas antaa sinulle välineet näiden asioiden opettamiseen sekä auttaa toimimaan nuoren tukena ja keskustelukumppanina.

Monet nettiin liittyvät tilanteet linkittyvät oppilaiden arkeen koulussa. Tukioppilaat ovat erityisessä asemassa: he näkevät ja kuulevat koulussa ja oppilaiden suosimissa nettiympäristöissä paljon sellaista, joka jää aikuisilta piiloon. Tukioppilaat voivat toimia netissä vertaistukena, auttaa kiusatuksi tulleita ja puuttua häiritsevään käytökseen viemällä viestiä eteenpäin aikuisille.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton tavoite on kannustaa netin myönteisten mahdollisuuksien löytämiseen ja hyödyntämiseen sekä harmien vähentämiseen. Mitä tietoisempi ja taitavampi netinkäyttäjä on, sitä viisaammin ja turvallisemmin hän toimii netissä. MLL tukee myös sukupolvien välistä, luottamukseen perustuvaa uteliasta dialogia.

Ammattikasvattajana sinun ei tarvitse pysytellä viimeisimpien nettitrendien tasalla voidaksesi tukea verkossa sujuvasti luovivaa nuorta. Tärkeintä on, että ymmärrät netin olevan tärkeä asia nuorelle ja että sinulle on helppo tulla puhumaan nettiin liittyvistä ongelmista. Aikuisen tehtävänä on myös asettaa netinkäytölle pelisäännöt.

Tämä opas on laadittu siten, että voit tukea oppilaita, vaikka nuorten suosimat nettipalvelut eivät olisikaan sinulle kovin tuttuja. On kuitenkin suositeltavaa, että seuraisit jonkin verran nuorten paljon käyttämiä nettisivustoja, jotta tiedät, millaisissa ympäristöissä nuoret liikkuvat. Suosituista sivustoista on materiaaliin koottu verkkolinkit.

Oppaassa keskitytään sellaisten media- ja tunnetaitojen herättelemiseen, joiden avulla uskalletaan ja osataan toimia fiksumasti netissä. Vaikka et itse aktii-

visesti käyttäisikään sosiaalista mediaa, sinulla on mahdollisuus tukea nuorta monipuolisten media-taitojen opettelussa.

Materiaalissa olevien harjoitusten pohjalta nuoret voivat kartuttaa tietoisuuttaan netin eri ilmiöistä, kehittää mediataitojaan ja opastaa nuorempiaan viisaassa verkon käytössä. Siinä keskitytään taitoihin, joilla hallitaan omaa verkkoviestintää ja joiden avulla tulkitaan kriittisesti netistä löytyvää tietoa, mediakuvastoa ja sen välittämiä viestejä. Materiaali opettaa myös tunnistamaan ja torjumaan sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa kiusaamista. Se opettaa, miten nettiä voi hyödyntää vaikuttamisessa ja omien mediatuotosten teossa ja julkaisemisessa.

Tukioppilaiden jatkokoulutuksessa painotetaan erityisesti yhteisöllisyyttä ja sosiaalista vastuuta. Siksi materiaaliin on otettu mukaan myös kummituntitoiminta eli konkreettisia malleja siihen, miten tukioppilas voi välittää verkkoviisautta nuoremmille oppilaille.

Turvallinen ja viisas nettikäyttäytyminen ei kehity itsestään. Netissä syntyvien tilanteiden hallitsemiseen tarvitaan mediataitoja. Nuoren oikeus on saada mediakasvatusta, jotta hän pystyy vaikuttamaan omaan media-arkeensa.

Toivotamme oivaltavia hetkiä nuorten nettikulttuurin parissa!

Anniina Lundvall ja Sanna Spišák

P.S. Tiesitkö, että voit tilata koulullesi MLL:n nuorisotyön kouluttajan kertomaan oppilaille, opettajille ja vanhemmille fiksumasta netinkäytöstä ja nettielämän ilmiöistä? Kouluttajan voi tilata MLL:n verkkosivuilta osoitteesta **www.mll.fi/mediakasvatus**.

Oppaan käyttäjälle

Tämä opas on uudistettu ja päivitetty versio vuonna 2006 ilmestyneestä Viisaasti verkossa -materiaalista. Opas sisältää kuuden tunnin jatkokoulutusaineiston tukioppilaiden ohjaukseen. Tämän lisäksi materiaalis- sa on kolmesta eri aiheesta kummituntimallit ja niihin liittyvät taustatekstit, joiden avulla tukioppilas voi ohjata nuorempia oppilaita netinkäytössä.

Opas on myös verkossa osoitteessa www.mll.fi/tukioppilastoiminta. Lisätietoa nuorten netinkäyt- töön liittyvistä ilmiöistä saa mediakasvatusmateriaa- leista osoitteessa www.mll.fi/mediakasvatus.

Viisaasti verkossa -koulutuksen tavoitteet

- Vahvistetaan tukioppilaa tietoa netti-ilmiöistä, jotta hän pystyy pohtimaan niiden vaikutuksia itseensä ja muihin netinkäyttäjiin.
- Vahvistetaan taitoja ratkaista netissä eteen tulevia ongelmia.
- Lisätään nettipalveluissa tarvittavia turvataitoja.
- Tuetaan aktiivista osallisuutta ja itsensä ilmaisemista.

Viisaasti verkossa -materiaali on suunnattu tukiop- pilasohjaajalle tai MLL:n kouluttamalle tukioppilas- kouluttajalle. Useimmat harjoitukset perustuvat tukioppilaiden omiin mielipiteisiin ja niiden peilaami- selle ryhmän jäsenten kanssa, mikä edellyttää, että koulutukselle on varattu tilaa ja aikaa kyselemiseen, kuuntelemiseen, luovuuteen ja ryhmässä oppimiseen.

Materiaalissa käsitellään myös nuorten kasvuun liit- tyviä arkoja aiheita: kiusaamista, mediakulttuurin seksualisoitumista sekä aikuiseksi kasvamisen pai- neita. Ohjaaja huolehtii, että oppilaiden erilaiset lähtökohdat huomioidaan koulutuksen aikana. Myös ohjaajalla on lupa hämmästellä ja kyseenalaistaa pohdittaessa nuorten nettimaailman ilmiöitä ja sen monimuotoisuutta.

Harjoitukset voi toteuttaa yksittäin muun ope- tuksen yhteydessä tai osana jotakin muuta kou- lutusta. Parhaiten teema tulee käsiteltyä, kun koulutuksen kaikki osiot toteutetaan. Materiaalia voi soveltaa myös esimerkiksi koulun mediakerhos- sa tai viestintä ja mediataidot -aihekokonaisuuden apuna eri oppiaineissa. Tehtävät on suunniteltu niin, että koulutettavan ryhmän koko on 15–20 oppilas- ta. Jos ryhmä on pienempi tai suurempi, harjoituk- set tehdään soveltaen.

Materiaali on käytännönläheinen ja sen pystyy ottamaan nopeasti haltuun. Sen harjoitukset on tes- tattu useassa koulussa. Parhaiten ohjaaja hyötyy materiaalista, jos tutustuu aineistossa mainittuihin verkkosivuihin.

Jos koulutuksen alussa on tarvetta ryhmäytymis- tä ja ryhmähenkeä lisääville harjoituksille, niitä on *Tukioppilastoiminnan oppaassa* ja muissa MLL:n tu- kioppilastoiminnan materiaaleissa. Ennen kuin aloit- taa Viisaasti verkossa -koulutuksen, tukioppilaiden kanssa on hyvä käydä läpi koulutuksen tavoitteet, rakenne ja laajuus sekä koulutuksen aikataulu.

i Aineistoon liittyvä digitarina, ”Jennan ja Jonin tarina”, on osoitteessa www.mll.fi/mediakasvatus

Nuoret netinkäyttäjinä

Nuoret ovat aktiivisia nettikansalaisia. He käyttävät ahkerasti netin maailmanlaajuisia palveluita viihtyäkseen, kommunikoidakseen ja oppiakseen. Netin kautta muun muassa pidetään yhteyttä kavereihin ja luodaan uusia kaverei- ja seurustelusuhteita, katsellaan kuvia ja videoita, haetaan tietoa, kuunnellaan musiikkia ja pelataan pelejä. Internetin käyttötavat ja tottumukset ovat erilaisia, eikä nuoria voikaan niputtaa tietynlaisiksi netinkäyttäjiksi esimerkiksi iän tai sukupuolen perusteella.

Netti on nykypäivän ostari, johon nuoret kokoontuvat viettämään aikaa. Kyse ei kuitenkaan aina ole pelkästään viihteestä: samaan aikaan kun nuori chattailee verkkopelin lomassa, hän voi etsiä tietoa, lukea uutisia, kirjoittaa verkkokeskusteluun omia mielipiteitään ja editoida tekemäänsä videoita. Nuorten nettikulttuurille on tyypillistä aikaan ja paikkaan sitoutumaton, limittyvä ja yhtäaikainen monen median kulutus. Älypuhelimet, kevyet tablettitietokoneet ja miniläppärit mahdollistavat läsnäolon nettikulttuurissa lähes missä vain.

Netti eroaa ajanviettopaikkana esimerkiksi nuorisotilasta siinä, että paikalla ei ole useinkaan aikuisia huolehtimassa, että kaikki sujuu hyvin. Tämän vuoksi on tärkeää, että nuorille tarjotaan tietoa ja tukea turvallisesta ja fiksusta netinkäytöstä. Nuoret tarvitsevat aikuisia tueksi haastaviin tilanteisiin, jotka useimmiten liittyvät sosiaalisiin suhteisiin sekä julkisen ja yksityisen rajojen hahmottamiseen. Aikuinen voi myös neuvoa omien mediaesitysten julkaisemisissa ja kannustaa mielipiteen ilmaisuun. Aikuisen ei siis tarvitse olla nettiguru tai tekninen asiantuntija.

Netti on sosiaalinen

Rupattelu ja mielipiteiden vaihtaminen netissä on nuorille luonteva ja tärkeä tapa ylläpitää sosiaalisia suhteita. Suurin osa nuorista käyttää valtaosan nettiajastaan esimerkiksi pikaviestittelyyn sekä yhteisöpalveluiden seuraamiseen. Samalla seurataan kavereiden päivityksiä ja jatketaan koulussa alkanutta keskustelua.

Netistä löydetään myös uusia tuttavuuksia. Kaveripyynnöt lähetellään puolitutuille ja toisinaan tuntemattomillekin. Netin kautta tapaa helposti ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneet samoista asioista, mutta jotka voivat asua vaikkapa toisella puolella maapalloa. Nuorella voi olla nettikavereita, joita he eivät ole koskaan tavanneet muualla kuin netissä, mutta jotka ovat yhtä tärkeitä kuin kasvokkaiset kaverisuhteet. Nettiystävyyden tärkeys korostuu etenkin silloin, jos nuori ei löydä samanhenkisiä ystäviä koulusta tai harrastuspiiristä.

Netti on julkinen

Netinkäyttäjät eivät ole ainoastaan sisältöjen selaajia vaan myös aktiivisia sisältöjen tuottajia. Nuoret julkaisevat netissä kuvien ja kommenttien lisäksi myös esimerkiksi itse tekemiään videoita. Julkisuuteen pääsy on helppoa, mutta omien ajatusten, henkilötietojen ja mediasisältöjen levittäminen tuo mukanaan paljon vastuuta. Vastuuseen liittyy olennaisesti kansallinen lainsäädäntö, joka velvoittaa netinkäyt-

12–16-vuotiaiden viikoittainen netinkäyttö, EU Kids Online-tutkimus 2011

Tytöt	Viikoittain	%	Pojat	Viikoittain	%
1.	Yhteisöpalvelujen käyttö	84	1.	Videoklippien katselu (esim. YouTube)	85
2.	Videoklippien katselu (esim. YouTube)	74	2.	Yhteisöpalvelujen käyttö	71
3.	Pikaviestittely	71	3.	Sähköpostin seuraaminen	63
4.	Sähköpostin seuraaminen	69	4.	Pikaviestittely	61
5.	Uutisten seuraaminen	54	5.	Pelaaminen	57

täjät noudattamaan verkkoympäristöissä lakia. Pääsääntöisesti se, mikä on muutenkin laitonta, on laitonta myös netissä.

Nuoren voi olla vaikea ymmärtää vastuutaan julkaisijana, sillä netissä yksityisen ja julkisen rajat hämärtyvät helposti. Sosiaaliset mediat saattavat tuntua yksityisiltä palveluilta, joita seuraavat vain läheiset kaverit. Sosiaalisten medioiden yksityisasetukset ovat tärkeitä, mutta ne eivät välttämättä estä omien päivitysten ja kuvien leviämistä kavereiden kautta. Nuoret ottavat tietoisesti riskejä paljastamalla liikaa itsestään ja kavereistaan. Oman hen-

NÄIN TARKASTAT FACEBOOKIN YKSITYISYYSASETUKSET

Mikäli sinulla on profiili Facebookissa, voit näiden ohjeiden avulla tarkistaa yksityisasetuksesi. Muista, että Facebookiin tulee aika ajoin uusia sovelluksia, joten yksityisasetukset kannattaa tarkistaa säännöllisesti.

1. Klikkaa Käyttäjätili > Yksityisyysasetukset. Sivuilta löytyy kaksi alakohtaa: Yhteydenpito Facebookissa ja Jakaminen Facebookissa. Molempien asetukset kannattaa muokata turvallisiksi.
2. Yhteydenpito Facebookissa -alisivulla voit hallita esimerkiksi sitä, kuka voi ottaa sinuun yhteyttä. Facebook ohjeistaa määrittämään asetukseksi ”Kaikki”, jotta ”et missaa yhtään mahdollisuutta saada uusia kavereita”. Tähän kannattaa suhtautua terveeseen kriittisesti: haluatko todella, että kaikki saavat sinuun yhteyden, näkevät kaikki ystäväsi ja henkilötietosi?
3. Jakaminen Facebookissa -alisivulla hallitset tarkemmin, millaisia tietoja sinusta näkyy ulkopuolelle. Klikkaa Muokkaa -asetuksia ja aseta esimerkiksi näkymä tarkkoihin tietoihisi vain kavereille. Jos annat luvan kaikille kaverin kavereille katsoa kaikkia tietojasi, otat tietoisesti riskin – harva voi luottaa kaikkiin kaverin kavereihin.
4. Fiksu netinkäyttäjä luo listoja kavereille esimerkiksi sen mukaan, miten kuvat ja päivitykset näkyvät nettikavereille. Näitä listoja luodaan kohdasta Käyttäjätili > Muokkaa kavereita > Luo lista. Listojen muovaamisen jälkeen kannattaa käydä hallinnoimassa ominaisuuksia Jakaminen Facebookissa -alisivulla.

kilöllisyyden suojaaminen on erittäin tärkeää, sillä vääränlaisesta julkisuudesta voi seurata monenlaisia ongelmia. Mitä enemmän tietoja itsestään paljastaa, sitä helpompi esimerkiksi kiusaajien ja häiriköiden on käyttää niitä hyväkseen.

i Check-in

Yksi vauhdikkaasti kehittyvistä ilmiöistä on kännyköitä ja muita mobiililaitteita varten kehitetyt paikannuspalvelut, joita kutsutaan myös check in -palveluiksi. Palvelut sallivat oman paikkatiedon näyttämisen muille saman ohjelman käyttäjille. Paikannuspalveluihin liittyy riskejä, sillä tiedot linkittyvät näkyviin esimerkiksi Facebookiin, jossa kaikki profiilin näkevät voivat seurata, missä käyttäjä liikkuu.

Facebook Places -sivusto on osoitteessa www.facebook.com/places

Foursquare-sivusto osoitteessa <http://foursquare.com/>

Keneen voi luottaa?

Nettaviestintä on ihmisten välistä toimintaa, josta puuttuu kuitenkin viestinnän onnistumisen kannalta tärkeät seikat: liikkeet, eleet ja ilmeet, toisinaan myös äänensävy. Ihmisten välinen luottamus nettiympäristössä rakentuu siis usein kirjoitetun tekstin varaan. Tekstin tulkintaa helpottavat esimerkiksi nettitutun julkaisemat kuvat, joista voi päätellä yhtä ja toista henkilön elämästä. Tekstien ja kuvien perusteella päätellään, onko vastapuoli luottamuksen arvoinen.

Tekstit ja kuvat ovat osa netti-identiteettiä. Netti-identiteetillä tarkoitetaan kunkin netinkäyttäjän rajattua, julkaistua ja julkista itserepresentaatiota. Tämä julkinen ”minä” on suunnattu toisten netinkäyttäjien tarkasteltavaksi. Netti-identiteetin avulla nuori voi kokeilla varsin turvallisesti erilaisia rooleja ja toiminnan mahdollisuuksia. Netti-identiteetin voi siis mieltää yhdeksi rooliksi kouluminen, perheminän ja harrastusminän rinnalle.

Netti-identiteetti voi olla myös täysin valheellinen. Huijarit, kiusaajat, häiriköitsijät ja ahdistelijat voivat luoda profiileja esimerkiksi rikosten valmisteluun. Tarkkailemalla käyttäjän profiilia ja hänen tapansa viestiä voi varmistaa, onko yhteisöpalveluissa kohdattu nettituttu todella luottamuksen arvoinen. Mikäli nettituttu tavan takaa kyselee liian henkilökohtaisia asioita, pyytää toistuvasti lähettämään valokuvia ja henkilö- ja yhteystietoja tai painostaa

kasvokkain tapaamiseen, hän ei kenties ansaitse luottamusta.

Kannattaa myös kiinnittää huomiota siihen, millaisia kuvia nettituttu julkaisee itsestään, kuinka kauan hän on ollut rekisteröityneenä yhteisöpalveluun ja millaisia tuttavuuksia hänellä tuossa yhteisöpalvelussa on. Paras varmennin nettikontaktin luotettavuudesta on kuitenkin se, että joko itse tai joku lähipiiristä tuntee henkilön jo ennestään jostakin muusta yhteydestä, esimerkiksi koulusta tai harrastuksista.

Nettitutusta voi tulla nuorelle läheinen ystävä, jota halutaan tavata myös kasvokkain. Nettitutun tapaamiseen ei kannata lähteä suin päin. Tapaamisen turvallisuuden varmistaminen on ensisijaisen tärkeää. Nuori voi valmistautua nettitutun tapaamiseen seuraavalla tavalla:

- **Tarkista nettitutun identiteetti.** Ennen varsinaista tapaamista voi nettikaveriin olla yhteydessä nettikameran välityksellä tai puhelimitse. Jotkut ihmiset saattavat kuitenkin käyttää nettikameroiden mahdollisuuksia väärin. Tällaisessa tilanteessa kommunikointi kannattaa lopettaa välittömästi ja blokata keskustelukumppani.
- **Kerro tapaamisesta luottohenkilölle.** Tapaamisesta tulee kertoa mieluiten omalle vanhemmalleen tai muulle luottoaikuiselle. Jos aikuiselle ei tohdi kertoa, kannattaa kertoa edes kaverille tai sisaruselle – on ehdottoman tärkeää, että joku luotettava ihminen tietää, ketä nuori tapaa ja milloin.
- **Sovi tapaaminen julkiselle paikalle.** Tapaaminen pitää sopia julkiselle paikalle, jossa on paljon ihmisiä ja josta on helppo poistua, jos tilanne käy uhkaavaksi. Romanttiselta kuulostava kävely katseilta suojassa olevassa puistossa on todellinen riski.
- **Ota luottohenkilö tueksi.** Tapaamiseen on hyvä ottaa mukaan joku luotettava henkilö, kuten kaveri, vanhempi tai vanhempi sisarus.

PIENI VERKKOSANAKIRJA

Yhteisöpalvelut

- Ylläpidetään ja luodaan uusia ihmissuhteita.
- Esitellään kuvia, muokataan profiilia, ylläpidetään kaverilistoja, pelataan minipelejä ja liitytään erilaisiin harrastus- ja kiinnostusryhmiin.
- Hieman alle 70 prosenttia suomalaisista 9–16-vuotiaista on rekisteröitynyt johonkin verkkoyhteisöön.
- Käyttäjä voi parantaa tietoturvaansa yhteisöpalveluissa rajoittamalla profiilinsa näkyvyyttä.

Katso netistä:

Kansainvälinen Facebook: www.facebook.com
Suomalainen IRC-Galleria: www.irc-galleria.net

Blogit / bloggaus

- Muotia, harrastuksia ja ilmiöitä esittelevät ja käsittelevät vuorovaikutteiset verkkosivut.
- Päiväkirjamaisia ja usein kirjoittajan henkilökohtainen näkökulma aiheeseen.
- Suosituimmat bloggaajat ovat nettijulkaisiensa, joille bloggaus on ansaitsemismuoto: blogilla voi saada mainostuloja ja tuotelahjoja yrityksiltä.
- Mikrobloggauksella tarkoitetaan tekstiviestimäisten, lyhyiden merkintöjen lähettämistä mikroblogipalveluun.
- Nettiblogia tai online-päiväkirjaa esimerkiksi Twitterissä päivittää kuukausittain 26 prosenttia suomalaisista 12–16-vuotiaista tytöistä ja 8 prosenttia pojista.

Katso netistä:

Kansainvälinen Blogger: www.blogger.com
Kotimainen Vuodatus: www.vuodatus.net
Mikroblogipalvelu Twitter: www.twitter.com

Pikaviestimet

- Käytetään lähinnä tuttujen kavereiden kanssa jutusteluun reaaliaikaisesti, ilmaiseksi ja yksityisesti joko chattaamalla tai videopuhelulla.
- Useimmissa PC-tietokoneissa on valmiiksi asennettu pikaviestinohjelma, esimerkiksi Windows Live.
- Tarjolla myös palveluita, jossa toisilleen tuntemattomat netinkäyttäjät pääsevät keskusteluun webkameran ja chatin kautta tietämättä etukäteen kenet kohtaavat.

Katso netistä:

Videopuheluohjelma Skype: www.skype.com

Chatroulette: www.chatroulette.com

Verkkopelit

- Pojille pelaaminen on useimmiten harrastus, tytöt pelaavat lähinnä kuluttaakseen aikaa.
- Verkkopelejä voi pelata yksin konetta vastaan, mutta useimmiten ne ovat sosiaalisia.
- Suosittuja pelejä ovat erilaiset selainpelit ja minipelit sekä leikkiin, rakenteluun ja tavaroiden vaihtamiseen perustuvat pelimaailmat, tiimityöskentelyyn perustuvat strategiapelit ja massiiviset, fantasiaan perustuvat verkkoroolipelit.

Katso netistä:

Pikkupelejä ajanvietteeksi esimerkiksi

Pelikone: www.pelikone.fi

Tiimityöskentelyyn esimerkiksi

Counter Strike: www.counter-strike.net

Fantasiaroolipelejä esimerkiksi

World of Warcraft: <http://eu.battle.net/wow/en>

ja RuneScape: www.runescape.com

Video-, elokuva- ja musiikkisivustot

- Videopalvelut toimivat viihdekäytön lisäksi hakukoneina, joista etsitään esimerkiksi opetusvideoita (kitaransoitto, käsityöt, maalaus- ja tuunausohjeet).
- Musiikkisivustoilla voi julkaista ilman suuria kustannuksia esimerkiksi omaa musiikkia ja kommentoida muiden musiikkia.
- Elokuvasivustoille voi laittaa näyttille oman lyhytelokuvan ja kehittää yhteisiä projekteja muiden kanssa.
- 12–16-vuotiaista suomalaistytöistä 51 prosenttia ja pojista 36 prosenttia julkaisee netissä kuukausittain valokuvia, videoita tai musiikkia.

Katso netistä:

Videosivusto Youtube: www.youtube.com

Kansainvälinen musiikkisivusto

MySpace: www.myspace.com

Kotimainen musiikkisivusto

Mikseri: www.mikseri.net

Kotimainen elokuvaharrastajien sivusto

Kelaamo: www.kelaamo.fi

Vertaisverkot

- Internetin jakeluverkostot, joiden kautta jaetaan digitaalisesti mediasisältöjä kuten musiikkia, pelejä ja tietokoneohjelmia.
- Valtaosaa aineistosta jaetaan laittomasti. Vertaisverkossa jaetusta sisällöstä tekijät eivät saa minkäänlaista korvausta. Kyseessä ei ole enää tekijänoikeuslain sallima yksityinen kopio, kun sisältö on muiden tietoverkon käyttäjien vapaasti saatavilla.
- Suurin osa jakajista on nuoria verkkokäyttäjiä.
- DC++ on yksi käytetyimmistä tiedostojenkako-ohjelmista. Ottamalla käyttöön tällaisen ohjelman käyttäjä antaa muille käyttäjille oikeuden kopioida aineistoja suoraan käyttäjän koneelta.
- Äänite- ja elokuvateollisuuden Digital File Check -ohjelman voi ladata verkosta maksutta (www.digitalfilecheck.fi). Se etsii tietokoneelle asennettuja tiedostonjako-ohjelmia ja auttaa poistamaan ne tai estämään niiden käytön.

Katso netistä:

The PirateBay: <http://thepiratebay.org>

Harjoitukset (45 minuuttia)

Sattuu ja tapahtuu

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat käyvät läpi jokapäiväisiä netin käyttötilanteita ja vertailevat valintojaan.
- ▶ **Kesto:** 5–10 minuuttia.

Ohjeet: Pyydä oppilaita nousemaan seisomaan. Oppilaiden tulee kyykistyä hiukan, jos he ovat samaa mieltä väitteen kanssa.

Väitteet:

- Minulla on profiili useissa nettipalveluissa (esim. Facebook, verkkopeli jne.).
- Minulla on nettituttuja, joita en ole koskaan tavannut.
- Netin kautta on helppo tutustua ihmisiin.
- Netissä on vaikea arvioida, mikä on yksityistä ja mikä julkista tietoa.
- Netti on luotettava tiedonlähde.
- Olen julkaissut netissä asioita, joiden julkaisua olen myöhemmin katunut.

Pyydä oppilaita keskustelemaan vieruskaverinsa kanssa väittämistä. Olivatko he jostakin väittämästä saama mieltä tai eri mieltä? Muistuta, että väittämiin ei ole välttämättä oikeita tai vääriä vastauksia ja että tällä tunnilla syvennytään vielä lisää näihin kysymyksiin.

Jennan ja Jonin tarina

- ▶ **Tehtävä:** Käydään läpi tiiviisti koko netinkäytön kirjo tekijänoikeuksista julkisuuteen ja sisältöjen julkaisun riskeihin. Oppilaat tutustuvat netissä mahdollisiin haasteellisiin tilanteisiin ja pohtivat toimintamalleja, joiden avulla voi ehkäistä ongelmia. Tehtävä sopii toteutettavaksi koulutuksen alussa, jolloin myöhempien osioiden avulla syvennetään osaamista. Sen voi tehdä myös koulutuksen lopuksi, jolloin sen avulla kerrataan aikaisemmin opittua.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa on mahdollisuus katsoa nettivideota.
- ▶ **Kesto:** 40 minuuttia.
- ▶ **Tarvikkeet:** Jennan ja Jonin tarina, osoitteessa www.mll.fi/mediakasvatus.

Ohjeet: Tehtävässä tutustutaan Jennan ja Jonin netielämään videopätkien avulla. Videopätkät ovat numerojärjestyksessä eli ensin näytetään VV1-niminen pätkä. Kunkin videopätkän jälkeen keskustellaan. Keskustelun pituutta kannattaa tarkkailla – keskimäärin niihin voi käyttää noin 3 minuuttia. Kysymysten perässä on lisätietoa ohjaajalle.

Huom. Videoissa käsitellään myös päihdekasvatustee- moja. Varaudu siis myös niitä koskeviin kysymyksiin. Lisätietoa löydät muun muassa MLL:n sivuilta www.mll.fi/kasvattajille/paihdekasvatus

Videopätkä 1: Nettikaveruus

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Kuinka moni on löytänyt uuden kaverin netistä?
- Miksi joillekin ihmiselle tutustuminen internetin kautta on luontevampaa kuin kasvokkain? (*Koska netissä ollaan usein kasvottomia ja anonyymejä, huomio kiinnittyy puhuttavaan asiaan, ei esimerkiksi ihmisen ulkonäköön. Nimimerkin suojissa voi olla helppo puhua vaikeistakin asioista.*)

Videopätkä 2: Nettituttu – onko hän oikea?

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Millaisia kohtaamisia oppilailta on ollut nettituttujen kanssa?
- Minkälaiset asiat saattavat vaikuttaa Jonin Jennasta saamaan mielikuvaan? (*Jennan julkaisemat kuvat, yhteisöt, joihin Jenna kuuluu sekä keskustelut, joita Jenna käy Jonin kanssa. Kaikkia luonteenpiirteitä, kuten ujoutta, ja kaikkia ominaisuuksia, kuten silmälasien käyttöä, ei välttämättä tiedä pelkän nettikeskustelun perusteella.*)
- Miksi netissä ei voi saada sataprosenttista varmuutta siitä, kuka vastapuoli todella on? (*Netissä on helppo muovata identiteettiä tai vaihtaa se kokonaan toiseksi. Varmuus ja luottamus perustuvat usein vain kuviin ja teksteihin.*)

Videopätkä 3: Nettituttun tapaaminen

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Jonilla oli mukana kaveri varmistamassa Jennan henkilöllisyyden. Millaisia neuvoja antaisit kaverille tilanteissa, jolloin hän tapaa nettituttua ensimmäistä kertaa? (*Asiasta kerrotaan aikuiselle, tapaaminen sovitetaan julkiselle paikalle, tapaamiseen otetaan mukaan luotettava henkilö ja ennen tapaamista voi nettituttuun olla yhteydessä nettikameran tai puhelimen välityksellä.*)
- Miksi netissä voi saada helposti erilaisen kuvan ihmisestä, vaikka tämä puhuisikin totta? (*Kommunikointi perustuu sanattomaan ja eleettömään viestintään eli suuri osa inhimillisestä viestinnästä, joka kertoo ihmisestä, puuttuu. Ihmisellä on taipumus kuvitella vastapuoli juuri sellaisena kuin itse haluaisi tämän olevan.*)
- Mitä haittaa voi olla siitä, jos netissä hieman liioittelee tai värittää kertomaansa? (*Ihmisillä on erilainen käsitys rehellisyydestä ja luottamuksesta. Valheellisuus voi kostautua, kun ihmisen tapaa oikeasti. Kerromusten liioittelusta jää helposti kiinni.*)

Videopätkä 4: Tiedon luotettavuuden arviointi

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Miksi foorumien kommentit vaikuttivat Jonista uskottavilta? (Netissä yksi ihminen saa helposti asiantuntija-aseman, jota muut käyttäjät tukevat kirjoituksillaan. Se, että kaikki muut ovat jotain mieltä, ei tarkoita, että se on totta – etenkin päihdefoorumeilla.)
- Millä tavoin Jonin kannattaisi suhtautua foorumeilla päiheistä kirjoitettuihin asioihin? (Kriittisesti, nehän ovat yksittäisen ihmisen mielipiteitä ja yksittäisiä kokemuksia, ei tutkittua tietoa. Tekstin kirjoittaja voi olla kuka tahansa. Päiheiden vaikutukset ovat yksilöllisiä eli et voi tietää, miten aine vaikuttaa juuri sinuun. Pahimmin päihdekoukussa olevat eivät ole netissä jakamassa kokemuksiaan. Huumausaineista ja alkoholista löytyy faktatietoa muun muassa www.mll.fi/nuortennetti/paihteet, www.paihdelinkki.fi ja www.irtihuumeista.fi.)
- Miten tunnistaa luotettavan asiantiedon? (Tiedon kirjoittaja on näkyvässä, hän on alan oikea asiantuntija, häneen saa tarvittaessa yhteyttä, asiantieto voidaan tarkistaa useammasta lähteestä ja tieto on puolueetonta.)

Videopätkä 5: Nettijulkisuus

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Mitä Jenna ei huomionnut bilekutsuja lähettäessään? (Netti on julkinen paikka. Yksityiseksi tarkoitettuja julkisia viestejä voi lukea kuka vain, ja sana bileistä leviää netissä helposti. Nettiä voi verrata vaikkapa koulun ilmoitustauluun: laittaisitko sinne kutsun bileisiin?)
- Mitä seurauksia voi olla siitä, jos laittaa kavereiden yksityisasiota nettiin? (Voit rikkoa yksityisyydensuojan, ja julkaisemaasi tietoa voi kuka tahansa käyttää hyväkseen. Yksityinen tieto leviää ja sitä ei välttämättä saa koskaan pois netistä.)
- Millaisten tietojen levittäminen netissä voi olla haitallista? (Katso liite 5 ja jaa se tarvittaessa oppilaille.)

Videopätkä 6: Mitä netissä voi julkaista?

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Mitä nettiin laitetuista videopätkistä ei käy ilmi? (Kaikki bileissä eivät juoneet alkoholia, vaikka videossa nimenomaan kuvataan sitä.)
- Minkä vuoksi Ansku kuvasi ja pojat laittoivat YouTubeen Miran vodkan juontia sisältävän videon? (Sekoiluvideo saa varmasti katsojia, ja kenties nuoret pitivät Miran vodkan juontia sen verran hyvänä ”läppänä”, että se haluttiin jakaa kaveripiiriin kesken.)
- Minkä vuoksi kaikilta videoissa esiintyviltä pitäisi kysyä lupa ennen nettiin laittamista? Koskeeko sama

mielestänne myös kuvia? (Jokaisella on oikeus määrittää, millaisissa kuvissa ja missä yhteydessä esiintyy julkaisuudessa. Suomen lain mukaan on rangaistavaa julkaista muista ihmisistä otettuja kuvia, joiden julkaisu saattaa aiheuttaa vahinkoa ja kärsimystä kuvassa olevalle. Koska jokainen kokee eri tavalla sen, mikä on loukkaavaa, täytyy aina kysyä lupa julkaisuun. Se on sekä kuvaajan että kuvattavan oikeusturvan kannalta todella tärkeää.)

Videopätkä 7: Julkaistun tiedon poistaminen netistä

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Miten videon saa pois internetistä? Mitä haittaa voi olla siitä, jos jokin epämieluisa video ehtii olla päivän esimerkiksi YouTubeessa ennen sen poistamista? (Videon julkaissut henkilö voi poistaa sen videopalvelusta. Myös ylläpitoon voi ottaa yhteyttä ja pyytää videon poistamista. Jos joku on ehtinyt kuitenkin ottaa videosta esimerkiksi parhaat palat ja siirtää ne omille kotisivuilleen tai keskustelupalstalle, on videon leviämistä vaikea estää. Videota ei siis välttämättä saa koskaan pois netistä.)

Jos kaduttaa

Jos videon lataaminen YouTubeen alkaa kaduttaa, sen voi poistaa palvelusta seuraavasti:

Kirjautu sisään → Valitse omat videot → Valitse Ladatut-välilehdeltä valintaruutu niiden videoiden vierestä, jotka haluat poistaa, ja klikkaa poista.

Videon poistamisen jälkeen saattaa kestää jonkin aikaa, että videohakutulokset ja pikkukuvat poistuvat sivustosta. Video ei kuitenkaan enää ole katseltavissa.

Videopätkä 8: Oma profiili netissä

Katsokaa ja keskustelkaa:

- Mitä asioita Jonin äiti saattoi olettaa nähdessään bileistä otetut kuvat? Mitä hän ei kuvien perusteella voinut tietää? (Kuvien perusteella voi kuvitella, että Joni on juonut illan aikana alkoholia, koska kuvissa on esillä niin paljon pulloja. Kuvista ei voi päätellä, kuka on humalassa ja kuka ei.)
- Missä tapauksissa joidenkin kuvien laittaminen nettiin voi olla jopa laitonta? (Jos kuva loukkaa kuvassa olevan yksityisyyttä, siinä esiintyviltä ihmisiltä ei ole pyydetty lupaa ja kuvan julkaisu aiheuttaa harmia ja haittaa kuvissa oleville.)

Videopätkä 9: Yhteenvedo

Katsotaan lopuksi vielä yhdeksäs video. Jos jää aikaa, keskustelkaa siitä, millaisia ajatuksia tarina kaikkien sa herätti.

Netissä kiusataan

Netti voi tuntua paikalle, jossa voi tehdä ja sanoa mitä vain. Sananvapauslaki tarkoittaa, että jokaisella on oikeus julkaista ajatuksiaan ja mielipiteitään. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmisen syntyperää, kulttuuria, uskontoa pilkkaavaa tai muuten häntä loukkaavia mielipiteitä saisi vapaasti esittää.

Julkaisuvälineenä ja joukkoviestimenä internet on julkinen paikka, johon pätevät samat käytös- ja toimintasäännöt kuin muuallakin. Tämä kuitenkin unohtuu joiltakin netinkäyttäjiltä. Nettiviestinnän näennäinen kasvottomuus ja nimettömyys saattaa houkuttaa joitakin netinkäyttäjiä puhumaan pahaa, haukkumaan ja jopa uhkailemaan toisia netinkäyttäjiä. Kynnys osallistua kiusaamiseen on matala: kiusaamis- ja haukkumisryhmiin on helppo liittyä klikkaamalla nappia. Kiusaamisen ehkäisyn ja siihen puuttumisen taidot ovat tärkeitä jokaiselle netinkäyttäjälle.

Nettikiusaaminen satuttaa

Koulu on kiusaamisen yleisin paikka: eniten kiusataan välitunnilla ja seuraavaksi eniten oppitunneilla. Muualla tapahtuva kiusaaminen kytkeytyy kuitenkin usein koulun vertaisuhteisiin. Niinpä esimerkiksi netti on yksi merkittävä koulukiusaamisen ympäristö ja monella tapaa yhteydessä muuhun koulukiusaamiseen.

Nettikiusaaminen on loukkaamista ja syrjimistä, joka tapahtuu sähköisissä ympäristöissä kuten pikaviestimissä, yhteisöpalveluissa tai keskustelupalstoilla. Netissä tapahtuva kiusaaminen satuttaa ja on yhtä haitallista ja vakavaa kuin kasvokkain tapahtuva kiusaaminen.

NETTIKUSAAMINEN ON

- nimittelyä ja haukkumista
- vähättelyä
- suoraa tai epäsuoraa uhkailua
- häiriköintiä ja ahdistelua
- perättömien juurujen levittämistä
- viha- tai haukkumisryhmien perustamista
- alentavien videoiden ja kuvien julkaisemista
- nettiryhmästä eristämistä

Nettikiusaaminen on usein rikos

Netissä on helppo jopa tahattomasti rikkoa lakia. Tyyppisimpiä netissä tapahtuvia rikoksia ovat muun muassa tekijänoikeuden loukkaaminen, kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen, perättömät vaarailmoitukset, viestintäsalaisuuden rikkominen ja tietomurrot. Jokaisen yksityiselämä ja kunnia on laissa suojattu. Suojan murtamista voi pitää kunnianloukkauksena tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisenä.

Netissä kiusaaminen kääntyy usein rikokseksi. Tällöin on kyse törkeistä kiusaamistapauksista, kuten esimerkiksi kunnianloukkauksesta tai yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä. Ne voivat johtaa kovaan rangaistukseen, koska törttöily netissä on usein julkista ja monien netinkäyttäjien nähtävissä ja siten aiheuttaa enemmän mielipahaa uhrille.

Kunnianloukkauksesta ja yksityiselämää koskevan tiedon levittämisestä voidaan tuomita sakkoihin tai jopa vankeusrangaistukseen. Lisäksi tuomitun tulee korvata oikeudenkäyntikulut.

Laittomasta toiminnasta jää nettiin usein jäljet, joten poliisi voi tarvittaessa jäljittää lainrikkojat. Poliisi saa tietonsa palveluntarjoajilta. Tarvittaessa poliisi voi tehdä kotietsinnän ja takavarikoida esimerkiksi tietokoneen rikoksentekevälineenä.

Nettikiusaamisen estäminen

Nettikiusaamista ei pidä sietää ja sitä voi ehkäistä esimerkiksi käyttämällä palveluiden tarjoamia teknisiä työkaluja. Näitä ovat esimerkiksi mustat listat ja estolistat, joilla estetään häiriköiden mahdollisuus ottaa yhteyttä. Häiriköinnistä ja kiusaamisesta voi ilmoittaa myös ylläpidolle. Sisällön ilmiantaminen on helppoa. Esimerkiksi Facebookissa on käytössä Ilmianna (report) -nappi, joka löytyy jokaisen käyttäjän profiilista.

Nuorille kannattaa korostaa, että vain ylläpito näkee ilmiantajan ja ilmiannon tiedot eikä ilmiannon kohteelle koskaan kerrota, keneltä ilmoitus on tullut. Yleensä kiusaamiseen syyllistynyt saa määräaikaisen jäähyn tai tunnukset poistetaan palvelusta kokonaan.

Nettiin jää kiusaamisesta sähköiset jäljet, joiden avulla kiusaaja voidaan jäljittää. Todistusaineisto, kuten kiusaamisviestit voidaan tallentaa tietokoneelle.

Helpoin tapa on käyttää kuvakaappauksia, jotka ovat kuvia näyttöruudusta (screenshot). Kuvakaappauksia voidaan käyttää ongelman havainnollistamiseen tai ylipäänsä aina, kun tietokoneen ruutu pitää näyttää muille tai arkistoida jatkotoimenpiteitä varten. Kiusaamisviesteihin ei pidä vastata ”samalla mitalla”, mutta kiusaajalle voi lähettää yksityisviestin, että hänen tekonsa on huomattu ja siihen tullaan puuttumaan.

Jos nuori kertoo kiusaamisesta, aikuisen on otettava asia vakavasti. Usein kiusaamistilanteet liittyvät koulun arkeen, joten asiaa kannattaa selvittää koulussa oppilaita kuuntelemalla. Palvelun ylläpitoon on otettava yhteyttä ja selvästi rikoskynnyksen ylittävä toiminta on ilmoitettava poliisille. Poliisi tekee yhteistyötä palveluntarjoajien kanssa selvittääkseen vakavat kiusaamistapaukset palveluntarjoajalla on velvollisuus luovuttaa käyttäjän tiedot poliisille.

i Näin otat kuvakaappauksen tietokoneen näytöstä

PC-kone:

1. Paina PrtScr- tai Print Screen -näppäintä, joka sijaitsee tavallisesti näppäimistön oikeassa yläkulmassa. Toisinaan samaan aikaan pitää painaa Fn-näppäintä (mallista riippuen).
2. Avaa Microsoft Word -ohjelma, paina hiiren oikeaa näppäintä ja valitse Liitä tai työkaluriviltä Aloitus -> Liitä.
3. Kuvan pitäisi näkyä nyt word-dokumentissa. Voit kirjoittaa vielä kuvan alle tarkempia tietoja, jos haluat.
4. Valitse työkaluriviltä Tiedosto ja sitten Tallenna nimellä.
5. Tallenna tiedosto työpöydälle valitsemalla Tallenna nimellä -valikon avattavasta valikosta kohteeksi Työpöytä (tai haluamaasi kansioon).
6. Nimeä tiedosto haluamallasi nimellä, valitse tiedostomuodoksi JPEG avattavasta Tallennusmuoto-valikosta ja valitse sitten Tallenna.

Jos käytät Mac OS X -tietokonetta:

1. Avaa Kaappaus-sovellus, joka sijaitsee yleensä kohdassa Ohjelmat, Lisäohjelmat.
2. Valitse Kaappaa, Ikkuna
3. Napsauta ikkunaa, josta haluat kuvakaappauksen.
4. Tallenna tiedosto työpöydälle valitsemalla Tallenna nimellä -valikon avattavasta valikosta kohteeksi Työpöytä.
5. Nimeä tiedosto haluamallasi nimellä ja valitse sitten Tallenna.

i Tukea netissä

Kysy aikuiselta!

- MLL:n Lasten ja nuorten puhelimen ja netin vapaaehtoiset päivystäjät on koulutettu vastaamaan myös netinkäyttöön liittyviin kysymyksiin. He vastaavat numerossa 116 111 päivittäin. Osoitteessa www.mll.fi/nuortennetti voi kirjoittaa nimettömän nettikirjeen, johon päivystäjä vastaa. Tarjolla on myös chat-mahdollisuus.
- MLL:n Nuortennetissä on netinkäyttöön liittyviä tekstejä: www.mll.fi/nuortennetti > Minä ja media
- Verkossa toimivat nuorisovierailijat ovat luotettavia keskustelukumppaneita. Lue lisää www.allison.fi > Nettitukea nuorille
- Virtuaalinen lähipoliisiryhmä jakaa neuvoja netissä ja päivystää nuorten käyttämissä nettipalveluissa www.poliisi.fi/nettipoliisi

Etsi tietoa netistä!

- Poliisin neuvoja rikostilanteisiin nuorille www.poliisi.fi
- Facebookin englanninkieliset turvallisuus- ja neuvosivut nuorille www.facebook.com
- Facebookin ohje- ja tukikeskus, josta voi etsiä vastauksia eri kysymyksiin www.facebook.com
- YouTuben säännöt ja neuvot kurjista sisällöistä ilmoittamiseksi www.youtube.com
- MySpacen ohjekeskus nuorille www.myspace.com

Harjoitukset

(2 x 45 minuuttia)

Apurit ja autettavat

- ▶ **Tehtävä:** Tehtävä auttaa miettimään, mitä tapahtuisi, jos kukaan ei puuttuisi netissä tapahtuvaan kiusaamiseen.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone tai tila, jossa voi liikkua.
- ▶ **Kesto:** 10 minuuttia.

Ohjeet: Jaa oppilaat neljän hengen ryhmiin. Jokaisesta ryhmästä yksi on apuri ja muut autettavia. Autettavat kulkevat tilassa silmät auki suoraan eteenpäin sinne, minne nenä osoittaa. Kun autettava törmää seinään, tuoliin tai toiseen autettavaan, hän jää kävelemään paikalleen. Hän pääsee jatkamaan matkaa vasta, kun apuri käy kääntämässä hänet pois esteestä. Jokainen apuri vapauttaa omia autettaviaan, jotka saattavat olla samanaikaisesti hyvin eri puolilla tilaa. Aluksi kävellään tavallisesti. Toisessa vaiheessa kävellään äännellen ja äänien mukana nykien. Kolmannessa vaiheessa astutaan pitkin askelin kuin portaita nousemalla. Neljännessä vaiheessa liikutaan kyyryssä matalana, ettei pää osu kuvitteelliseen kattoon.

Harjoitus puretaan keskustelemalla, mitä tapahtuisi, jos kukaan ei puuttuisi netissä tapahtuvaan kiusaamiseen. Keskustelkaa siitä, millä tavalla voi toimia, jos törmää netissä kiusaamistapaukseen. Mitä voi tehdä itse? Mitä voi tehdä yhdessä toisten kanssa?

Vakavuusmittari

- ▶ **Tehtävä:** Pohditaan erilaisten nettikiusaamistilanteiden haitallisuutta ja ratkaisuehdotuksia niihin.
- ▶ **Tila:** Tila, jossa mahtuu asettumaan riviin.
- ▶ **Kesto:** 20 minuuttia.
- ▶ **Tarvikkeet:** Tarvittava määrä liitettä 1 kopiaituna ja leikattuna.

Ohjeet: Kerro, että luokan vasemmassa päässä on paikka, jossa ”tuntuu ihan kamalalle” ja oikeassa päässä paikka, jossa ”ei tunnu millenkään”. Luokan keskellä on paikka, jossa ”harmittaa hieman”. Jaa oppilaille laput, joissa kuvataan nettikiusaamistapauksia (liite 1). Tilanteita on yhteensä viisi, eli useampi oppilas saa pohdittavaksi saman tilanteen. Älä kerro tätä oppilaille. Pyydä oppilaita asettumaan siihen kohtaan luokassa, miltä heistä tuntuisi, jos lappuun kirjoitettu tilanne tapahtuisi heille. Tuntuisiko heistä ihan kamalalle, harmittaisiko heitä hieman vai eikö heistä tuntuisi juuri millenkään?

Lähde purkamaan tilanteet yksi kerrallaan. Lue tilanne ääneen ja pyydä kaikkia niitä, joiden lapussa lukee sama, viittaamaan. Keskustelkaa, mistä voisi johtua, että sama tilanne voi tuntua erilaiselta tai samanlaiselta eri ihmisistä.

Kerro harjoituksen lopuksi, että ei ole olemassa oikeaa tai väärää tunnetilaa, vaan jokaisen tunnetila on erilainen. Tämän vuoksi on todella tärkeää huomioda mitä tekee netissä, koska se, mikä itsestä ei tunnu millenkään, voi tuntua toisesta todella pahalle. Netissä ei näe toisen tunteita.

Mikäli aikaa on, käsitelkää tilanteet myös rikoksen tunnusmerkkien täyttymisen näkökulmasta seuraavia vastauksia hyödyntäen. Muistuta, että lähtökohtana on, että ensimmäisenä asiaa selvitetään kiusaajan kanssa, ja aluksi mukaan kutsutaan esimerkiksi vanhemmat ja koulun henkilökunta. Vasta sen jälkeen pohditaan, viedäänkö asia poliisin käsiteltäväksi.

Tilanteet ja niihin vastaukset

1. Luokkakaverini perusti nettiin avoimen ryhmän ja haukkuu siellä tiettyjä saman koulun oppilaita. *(Kyseessä on kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen tai kiihottaminen kansanryhmää vastaan, mikäli toisesta ihmisestä esitetään tämän syntyperää, kulttuuria tai uskontoa pilkkaavaa tai muuten häntä loukkaavia mieltä.)*
2. Kaverit tekivät luvatta minun nimelläni olevan deitti-ilmoituksen nettiin. *(Kiusaamismielessä tehty treffi-ilmoitus on kunnianloukkaus. Jos ilmoituksessa julkaistaan lisäksi henkilökohtaista tietoa, kuten puhelinnumero tai postiosoite, deitti-ilmoituksen tekijä syyllistyy yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämiseen.)*
3. Exäni levittelee minusta valokuvaa, josta voi saada sellaisen käsityksen, että olen aivan humalassa. *(Loukkaavassa mielessä tai väärässä asiayhteydessä esitetty kuva loukkaa kuvassa esiintyvän henkilön kunniaa.)*
4. Joku sai selville mun mesen salasanan ja lähetti niissäni sairaita viestejä luokkakavereilleni. *(Toisen käyttäjätunnusten ja salasanan luvaton käyttö on tietomurto.)*
5. Tutun tytön koulukuvasta on tehty kuvamuokkaus, jossa tytön päähän on liitetty pornotähden varhainen kuva. Kuva kiertää nyt netissä. *(Loukkaavassa mielessä tai väärässä asiayhteydessä esitetty kuva loukkaa kuvassa esiintyvän henkilön kunniaa. Jos kuvamuokkaajalla ei ole lupaa käyttää muokkauksiaan valokuvia, hän rikkoo alkuperäisten valokuvien ottaneiden tekijänoikeuksia.)*

Suojaa tietosi

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat tarkastelevat omien tietojen suojaamisen tärkeyttä nettikiusaamisen näkökulmasta.
 - ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa voi jakaantua ryhmiin.
 - ▶ **Kesto:** 15 minuuttia.
 - ▶ **Tarvikkeet:** Liite 5 kopioituna.
-

Ohjeet: Jaa oppilaille Suojaa nämä tiedot verkossa -liite kopioituna. Pyydä heitä arvioimaan, kuinka hyvin kukin on suojannut omat tietonsa nettipalveluisissa. Pyydä oppilaita sen jälkeen keskustelemaan parin kanssa, millaisia ongelmatilanteita he ovat nähneet tai kokeneet itse netissä liikkueensa. Lopuksi keskustelkaa yhdessä:

- Mitkä neuvoista olivat uusia tai tulivat yllätyksenä?
- Miten neuvot mielestänne ehkäisevät kiusatuksi ja ahdistelluksi tulemistä?
- Olisiko jotakin neuvoa, jonka vielä lisäisitte listaan?
- Aina ei varovaisuus auta, vaan joutuu kiusatuksi netissä. Kuinka puuttuisitte kiusaamiseen?

Tarinat uutisotsikoiden takana

- ▶ **Tehtävä:** Pohditaan, millaiset päätökset johtavat vaikeisiin nettitilanteisiin ja kuinka tilanteita voi ehkäistä.
 - ▶ **Tila:** Luokkahuone.
 - ▶ **Kesto:** 30 minuuttia.
 - ▶ **Tarvikkeet:** Liite 2 kopioituna ja leikattuna.
-

Ohjeet: Jaa ryhmä viiteen työryhmään. Kukin ryhmä saa pohdittavaksi tilanteen, joka on tuttu uutisotsikoista (liite 2). Jos ryhmä on pienempi, valitse etukäteen tilanteet, jotka sopivat ryhmän kanssa toteutettavaksi. Kerro, että tilanteet perustuvat oikeisiin tapahtumiin.

Ryhmät tutustuvat uutiseen ja keskustelelevat tehtävässä esitettyjen kysymysten pohjalta. Tämän jälkeen he toteuttavat pienen näytelmäkohtauksen, joka liittyy päätöksiin ja tilanteisiin, mikä on johtanut uutisen tapahtumiin: Mitä tapahtui ennen kuin teosta tuli uutinen? Mitä tapahtui ja miksi?

Kohtauksessa keskitytään tuomaan esiin uutisen esiintyvien hahmojen ajatukset. Kohtauksen pituus on maksimissaan 1–2 minuuttia. Työskentelyaika on noin 10 minuuttia.

Huomaa, että joissain näytelmissä joku saattaa esittää kiusaajaa. Tarkoituksena on astua hetkeksi kiusaajan saappaisiin ja pohtia, miksi kiusaaja toimii väärin, millaista on olla kiusaajan roolissa, millaisia

tunteita kiusaaja kokee ja kuinka kiusaajaa voisi auttaa.

Kun ryhmät ovat valmiit, pyydä jokaista ryhmää esittämään ensin oma kohtaus koko luokalle ja sen jälkeen lukemaan uutinen ääneen. Pohtikaa jokaisen ryhmän esiintymisen jälkeen, mitä henkilöille on tapahtunut uutisessa esitettyjen tapahtumien jälkeen ja millaisen opetuksen he saivat.

Netinkäyttäjän fiksut opit

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat pohtivat, millaisia asioita tunnilla on opittu ja mitkä asiat ovat tärkeitä välitettäväksi eteenpäin kummiluokan oppilaille.
 - ▶ **Tila:** Luokkahuone, jossa on pöytä, jonka ympärille voidaan kerääntyä.
 - ▶ **Kesto:** 15 minuuttia.
 - ▶ **Tarvikkeet:** Paperilaput ja astia, johon laput voidaan kerätä.
-

Ohjeet: Jaa jokaiselle oppilaalle paperilappu. Pyydä heitä kirjoittamaan siihen tärkein asia, mitä on oppinut nettikiusaamisesta oppitunnin aikana. Jos ei ole oppinut mitään uutta, voi kirjoittaa sen, mikä tuntuu kaikista tärkeimmälle yleisesti. Ohjaaja kerää laput astiaan.

Kaada laput pöydälle. Oppilaat kääntävät laput yksitellen ja lukevat sen ääneen. Onko lappuihin kirjoitetuissa asioissa joitain yhteisiä teemoja (esimerkiksi turvallisuus, hyvä käytös, kiusaaminen)? Keskustelkaa sitten yhdessä, mitä asioita ryhmä on oppinut, mitkä asiat korostuvat ja millaisia neuvoja kannattaa antaa kummiluokan oppilaille.

Voit kirjoittaa keskustelussa esiin nousseita teemoja esimerkiksi fläppitaululle. Tietoja voi käyttää inspiraation lähteenä kummikoulutuksia suunniteltaessa.

Nuoret, netti ja seksi

Koko elämän ajan kestävä seksuaalinen kehitys tapahtuu ihmisessä vaiheittain niin järjen, tunteen kuin biologian tasoilla. Järjen tasolla opitaan, omaksutaan ja ymmärretään tietoa eri tavoin. Tunteiden tasolla koe-taan, ymmärretään ja opetellaan hallitsemaan ja sietämään erilaisia tunteita. Biologisesti jokainen kehittyy omaan tahtiinsa mieheksi ja naiseksi.

Murrosiässä kehossa tapahtuvat muutokset etenevät omaa tahtiaan. Lapsi ei halua missään tapauksessa erottua joukosta. Tässä ikävaiheessa lapsi tarvitsee tietoa seksuaalisesta kehityksestä ja myös apua, jotta hän sietäisi muutosta, keskeneräisyyttään ja erilaisuutta.

Nuoren pitäisi saada tietoa murrosiän kehitysvaiheista ennen kuin muutokset alkavat hämmentää. Lapset ja nuoret miettivät normaaliuttaan aktiivisesti. Herkistymisvaiheessa lapsi vertaa itseään muihin arvioiden samalla omaa kehoaan. Vertailupintoina toimivat paitsi läheiset aikuiset kotona, koulussa ja harrastuksissa, myös kaveripiiri sekä median erilaiset kuvastot.

Koska nuori on kiinnostunut ihmiskehosta ja seksuaalisuudesta, seksuaalissävyytteisten kuvien ja videoiden etsiminen netistä on yleistä. Suomalaisista 9–16-vuotiaista nuorista 36 prosenttia on nähnyt pornografisia kuvia viimeisen vuoden sisällä (eurooppalaisnuorten keskiarvo on 23 prosenttia).

Seksuaalisuudesta on saatavilla runsaasti tietoa, johon on helppo päästä käsiksi. Asiantiedon löytäminen ja löydettyjen sisältöjen kriittinen arviointi voivat kuitenkin olla nuorelle vaikeaa. Aikuisten tehtävä on auttaa nuorta arvioimaan, millainen vaikutus netistä löytyvillä kuvilla ja videoilla on nuoreen ja kuinka löytää oikeaa tietoa seksuaalisuudesta.

i Nuortennetti

Nuortennetissä on tietoa seksistä, seurustelusta sekä laaja kysymyspalsta, jossa asiantuntijat ovat vastanneet nuorten kysymyksiin:
www.mll.fi/nuortennetti/seurustelu/

i Väestöliiton nuorten sivut

Verkkosivuilla on tietoa seksistä ja seksuaalisuudesta sekä mahdollisuus varata aika nettivastaanotolle, jossa voi puhua seksiin ja seurusteluun liittyvissä pulmissa:
www.vaestoliitto.fi/nuoret/seksi/

Seksuaalissävyytteinen nettiviestintä

Monet nuorten suosimat yhteisöpalvelut kieltävät säännöissään kaikenlaisen seksuaalissävyytteisen toiminnan, esimerkiksi provosoivat, seksiin liittyvät nimimerkit, eroottiset tai paljastavat kuvat ja videot sekä seksuaalisen ehdottelun. Tästä huolimatta nuoret julkaisevat itsestään seksuaalisesti virittyneitä omakuvia, joista puhutaan myös herutuskuvina. Herutuskuvilla nuoret testailevat seksuaalista vetovoimaansa ja hakevat huomiota muilta netinkäyttäjiltä.

Netistä löytyy myös sivustoja, joissa käyttäjien omakuvia voi arvostella kouluarvosanoin. Nuorta tällainen paikka saattaa houkuttaa, koska sieltä on mahdollista saada positiivista palautetta omista kuvista ja ulkonäöstä. Nuori ei kuitenkaan välttämättä mieti, ketkä hänen kuviaan katsovat ja missä tarkoituksissa tai millaisia äärimmäisen vakavia ongelmia kuvien levittämisestä voi seurata. Nuoret voivat saada myös varsin loukkaavaa palautetta julkaisemistaan omakuvista.

Nuorten keskuudessa on yleistynyt seksiviestittely-ilmio (sexting). Tällä tarkoitetaan nuorten toisilleen lähettämiä eroottissävyytteisiä tekstiviestejä, omakuvia ja videoita. Seksiviestejä lähetetään yleensä seurustelukumppanille. Yksityisiksi tarkoitettut viestit ja kuvat voivat kuitenkin syystä tai toisesta päätyä nettiin ja näin ollen myös muiden kuin asianosaisten silmiin.

Nuorten tulisi tietää, miten ajattelemattomat kuvat ja viestit saattavat vaikuttaa elämään vielä pitkään. Nettiin laitettut kuvat voi poistaa palvelun sivuilta ja omalta koneelta, mutta niitä ei välttämättä saa koskaan kokonaan pois internetistä. Toinen käyttäjä on voinut kopioida materiaalin omalle koneelleen ja saattaa jatkaa materiaalin levittämistä. Lisäksi materiaali on voinut tallentua hakukoneiden muistiin.

Porno vai populaarimediaa?

Suomen lain mukaan pornografisia kuvaohjelmia ei saa esittää ja levittää alle 18 vuotta täyttäneille. Porno on suunnattu aikuisille ja se on siten alaikäisen kehitykselle haitallista. Siitä huolimatta sekä tytöt että pojat katsovat internetpornoa.

Yksi pornografian ongelmista on se, että pornokuvasto esittää yksipuolisesti ja stereotyyppisesti sukupuolta ja seksuaalisuutta. Porno ei ole sama asia kuin seksi. Porno on kuviteltua, tarinoitua seksiä, jota esi-

tetään hyvin kapeasta ja rajatusta näkökulmasta. Lisäksi pornosta puuttuvat rakkauden tunteet, hellyys, toisesta huolehtiminen ja läheisyys – asioita, jotka kuuluvat nautittavaan ja tyydyttävään seksuaalisuuteen sekä tasapainoiseen parisuhteeseen.

Pornokuvastot ovat liukuneet ja liudentuneet osaksi jokapäiväistä mediamaisemaa arkipäiväisten seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden ilmaisuja, jotka ennen on mielletty yksinomaan pornografiksi. Pornokuvastojen on havaittu siirtyneen myös nuorten tapoihin esittää itseään julkisuudessa, esimerkiksi internetin yhteisöpalveluihin jakamissaan kuvissa.

Median seksualisoitunut kuvasto saattaa tuottaa nuorille tarpeettomia paineita olla isompia ja kokeneempia kuin ovatkaan: Miten olla kaiken aikaa eroottinen ja haluttava? Miltä minä näytän muiden silmissä? Pitäisikö minun jo olla seksuaalisesti aktiivinen, vaikka minusta ei vielä tunnu siltä?

Jos nuori rakentaa seksuaalisuuttaan liiaksi populaarimedialle tyypillisten tähtikuvien ja me-hukkaiden aiheiden varaan, ne voivat vaikuttaa kielteisesti hänen kehitykseensä. Nuorella voi olla itsetunto-ongelmia (”en kelpaa kumppaniksi, koska en näytä huippumallille”), riittämättömyyden tunnetta (”kaikki muut harrastavat seksiä paitsi minä”) tai kynnistymistä seurusteluun (”kunnit vaan haluaa sitä yhtä ja samaa”).

Kelpaamattomuuden tunnetta ja ulkonäköpaineita voi käsitellä nuorten kanssa purkamalla mediakuvastoihin liittyviä stereotyyppioita. Kun asiasta keskustellaan avoimesti, epärealistisille mediakuville jää vähemmän mahdollisuuksia vaikuttaa nuoren terveeseen kasvuun.

Seksuaalinen ahdistelu

Nuoret voivat saada seksuaalisia ehdotuksia aikuisilta, samanikäisiltä tai itseään hieman vanhemmilta nuorilta. Joskus viestittely voi olla nuoren itsensä mielestä hauskaa ja kiihottavaa. Hän voi tuntea itsensä imarrelluksi, kun joku osoittaa mielenkiintoa häntä kohtaan. Aluksi houkuttevalta tuntunut viestittely voi pahimmassa tapauksessa riistäytyä käsistä, alkaa tuntua pahalle ja pelottavalle ja sitä voi olla vaikea lopettaa. Viestien tarkoituksena voi olla alaikäisen saaminen seksuaalissävyytteeseen keskusteluun sekä saada hänet välittämään itsensä intiimiä kuva- tai videomateriaalia. Pelastakaa Lapset ry:n tekemän selvityksen mukaan noin viidesosa nuorista on saanut epämiellyttäviä tai kiusallisia ehdotuksia netin kautta. Aikuisen lapsen

kohdistama seksuaalinen teko on aina rikos – myös netissä – ja jo seksuaalissävyytteinen keskustelu alle 16-vuotiaan lapsen kanssa täyttää rikoksen tunnusmerkistön.

KUUNTELE, KESKUSTELE JA TOIMI!

- Vahvista nuoren taitoa sanoa ei. Kaikkea ei tarvitse katsoa eikä kokea.
- Opasta nuorta käyttämään nettipalveluiden tarjoamia työkaluja, kuten mustia listoja, torjuakseen yhteydenottoja ihmisiltä, joiden viestittely tuntuu ahdistavalta.
- Neuvo, kuinka ahdisteluviestit voi tallentaa.
- Rohkaise kertomaan huolettavista seikoista aikuiselle. Kuuntele ja ole käytettävissä.
- Suhtaudu rauhallisesti ja ota asia vakavasti. Rohkaise kertomaan, mutta älä vaadi tai painosta.
- Ongelmista kertominen on luottamuksen osoitus. Arvosta sitä ja kerro lapselle, että hän teki oikein kertoessaan asiasta.
- Kirjaa tarkasti se, mitä lapsi kertoo, käytä lapsen ilmaisuja, pitäydy tosiasioissa, älä tulkitse.
- Aikuisen lapsen kohdistama seksuaalinen teko on rikos myös netissä! Ilmoita tällaisesta teosta aina sekä palvelun ylläpitoon että poliisille.

i Lisätietoa

- Pelastakaa Lapset ry:n Nettivihje-palvelu lasten seksuaalista hyväksikäyttöä esittävän laittoman kuvamateriaalin ilmiantamiseen: www.nettivihje.fi
- Poliisiin rikosten vihjepalvelulomake Nettivinkki: www.poliisi.fi/nettivinkki
- Väestöliiton nettivastaanotto nuorille liittyen seksuaaliterveyteen ja seksuaaliseen kaltoin kohteluun: www.vaestoliitto.fi/nettipalvelut

Harjoitukset (45 minuuttia)

Millaisen kuvan minusta saa?

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat pohtivat julkaisemiaan omakuvia kriittisesti.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone.
- ▶ **Kesto:** 15 minuuttia.
- ▶ **Tarvikkeet:** Mikäli mahdollista, nettiyhteydellä varustettu tietokone.

Ohjeet: Keskustelkaa siitä, millaisia omakuvia oppilaat ovat julkaisseet yhteisöpalveluissa. Miksi profiilikuva on sellainen kuin se on? Mitä oppilas haluaa viestiä kuvalta? Asiaa voi käsitellä seuraavien kysymysten ja tietojen avulla.

- 1. Miksi julkaisemasi omakuvat ovat juuri sellaisia kuin ne ovat? Mitä haluat viestiä omakuvillasi?**
- 2. Millainen olet kuvan perusteella?**

Mieti, millaisen kuvan haluat itsestäsi antaa. Ihmiset muodostavat sinusta mielikuvan profiilisi perusteella, jos he eivät tunne sinua. Tämä koskee paitsi nettikavereita, myös esimerkiksi sukulaisia, mahdollisia työnantajia ja tulevia poika- ja tyttöystäväehdokkaita, jotka näkevät profiilisi.
- 3. Kuka julkaisemiasi kuviasi katsoo?**

Jos laitat kuvan yhteisöpalveluun, kuka tahansa voi poimia sen sieltä ja käyttää esimerkiksi taustakuvana tai tulostaa kuvan seinälleen.
- 4. Mihin kuvasi voi päätyä?**

Kaikki, minkä lähetät sähköisenä eteenpäin, voidaan kopioida ja julkaista yhteyksissä, jotka eivät välttämättä ole mukavia. Vaikka lähettäisit kuvan poikatai tyttöystävälle yksityiseen käyttöön, hän voi jakaa sitä eteenpäin.
- 5. Miten netissä julkaistun kuvan julkisuutta voi itse rajoittaa?**

Kuvien julkisuutta voi rajoittaa sivustojen yksityisyysasetuksilla. Käytännössä henkilö, jolla on lupa kuvan katsomiseen, saattaakin levittää sitä eteenpäin. Yksityisyysasetukset ovat muun muassa nettiyhteisöissä valittavia rajoituksia sille, pääsevätkö kaikki, vain kaverit vai vain tietyt kaverit näkemään profiilissa julkaistuja tietoja ja kuvia.
- 6. Onko sinun kuviasi tai tietojasi levitelty ilman lupaa?**

Yritä selvittää asia ensin asianomaisen kanssa. Voi olla, että hän ei ole tajunnut tekevänsä mitään väärää. Jos tämä ei auta, ota yhteyttä nettisivuston ylläpiitoon tai johonkin aikuiseseen (esimerkiksi vanhempaan tai opettajaan), joka osaa viedä asiaa eteenpäin. Jos haluat keskustella, voit myös soittaa MLL:n Lasten ja nuorten puhelimeen numeroon 116 111.

Miten toimia riskitilanteissa?

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat pohtivat seurusteluun ja seksuaalisävytteiseen nettiviestintään liittyviä tilanteita.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone.
- ▶ **Kesto:** 30 minuuttia.
- ▶ **Tarvikkeet:** Liite 3 kopioituna ja leikattuna.

Ohjeet: Jaa oppilaat viiteen pienryhmään. Leikkaa liite 3 paloiksi ja jaa ne pienryhmälle. Oppilaat lukevat lappuun kirjoitetun tarinan ja pohtivat yhdessä tarinan yhteydessä esitettyä kysymystä. Anna tähän aikaa noin 15 minuuttia. Sen jälkeen pienryhmät lukevat tarinan ääneen ja kertovat oman neuvonsa tarinoiden henkilöille. Täydennä tarvittaessa neuvoja seuraavien mallivastausten avulla. Jos on aikaa, käsitelkää myös lisäkysymyksiä.

Niko ja Nea:

Jokaisella on oikeus päättää millaisia kuvia itsestään lähettää toiselle. Jos kuvan lähettäminen epäilyttää, kannattaa Nean jättää kuva lähettämättä. Erytisen varovainen tulee olla alastonkuvien lähettämisessä. Nikolle pitäisi riittää Nean tavalliset kuvat, etenkin koska he eivät ole koskaan tavanneet. Nea ei voi olla täysin varma, että kuvat pysyisivät Nikon hallussa. Jos he lopettavat tapailun netissä, jäävät kuvat silti Nikolle.

Lisäkysymys: Mitä saattaisi tapahtua, jos Nea lähettäisi kuvia ja Niko julkaisisi ne verkossa?

Joonas ja Jenna:

Omien kuvien käsittely paremmaksi, jopa valheelliseksi voi tuottaa monenlaisia hankaluuksia. Kun ihminen tapaa toisen kasvokkain, voi luottamuksen kehittyminen olla hankalaa, jos toinen on täysin erilainen kuin kuvissa. Joonaksen kannattaa julkaista itsestään sellaisia kuvia, joihin on tyytyväinen, ja tuoda esiin omia vahvuuksiaan sen sijaan, että keskittyy heikkouksiin ja niiden peittelyyn.

Lisäkysymys: Mistä Joonaksen ulkonäköpaineet saattaisivat johtua?

Anna ja Alina:

Rohkean videon julkaisussa on monia riskejä. Video voi levitä yllättäen niin, että sillä voi olla tuhansia katsojia. Sen saaminen pois netistä voi olla vaikeaa. Tyttöjen lähipiiri, kuten perheenjäsenet, voi nähdä videon. Ulkopuolinen katsoja voi saada väärän kuvan tyttöjen luonteesta ja tarkoituksiperistä. Lisäksi videolla rikotaan mahdollisesti tekijänoikeuksia, jos siinä käytetään ilman lupaa lempibändin musiikkia. Tyttöjen kannattaa siis harkita tarkkaan videon julkaisemista.

Lisäkysymys: Millaisen kuvan video antaa tyttöjen oikeasta luonteesta?

Rasmus ja Ronja:

Kännykkävideot ovat helppoja tehdä, mutta levitesään ne aiheuttavat helposti harmia. Kumpikaan ei varmasti halua esitellä omaa kehoa suhteen ulkopuolisille. Jos pari eroaa, Rasmus voi vihastuksissaan julkaista videon loukaten Ronjaa. Yhteiset videot voivat olla hauskoja muistoja suhteen eri vaiheista, mutta kannattaa olla kriittinen sen suhteen, millaisen kuvan itsestään videolla antaa.

Lisäkysymys: Pitäisikö Rasmusen toiveeseen suostua, jos hän lupaa, ettei varmasti julkaise videota?

Milla ja Mika:

Jutustelu vieraan kanssa voi tuntua kivalle ja jännittävälle, etenkin kun Mika on nimimerkkinsä mukaan Millaa huomattavasti vanhempi ja hän tuntuu luotettavalle kysellessään ihan tavallisiakin juttuja. Tässä tapauksessa jutustelu kuitenkin riistyy käsistä, niin että Milla kokee tulleen ahdistelluksi. Aikuisen lapsen kohdistama seksuaalinen teko on rikos myös netissä. Jos aikuinen lähestyy lasta netin kautta seksuaalisessa sävyssä, asiasta on tehtävä ilmoitus ylläpidolle sekä poliisille.

Pornon näkeminen voi jäädä vaivaamaan pitkäksi aikaa, etenkin kun tässä tapauksessa pornovideo pyöri ruudulla aivan yllättäen ja pyytämättä. Mieltä järkyttänyt mediaesitys voi vaikuttaa haitallisesti esimerkiksi nuoren tunne-elämän kehitykseen.

Lisäkysymys: Millaisia netin nuorille suunnattuja palveluja tunnette, joissa aikuinen vastaa kysymyksiin ja keskustelee kansanne tarvittaessa nimettömänä? Voit esitellä halutessasi oppilaille sivulta 18 löytyviä apu- ja tukipalveluita.

Kerratkaa seuraavat nettiseurusteluun liittyvät asiat:

Pikaviestimet ja yhteisöpalvelut ovat kommunikoinnin tapoja. Netissä on helpompaa huijata ja valehdella kuin kasvokkain, joten arvioi kaikkia netit keskusteluita ja keskustelukumppaneita kriittisesti! Unelmiesi prinsessana esiintyvä tyyppi saattaa olla kolmekymppinen perheenisä.

Lähetä kavereille ja seurustelukumppanille vain sellaisia kuvia, joita voisit näyttää vanhemmillesikin.

Aina on se riski, että kuva päätyy väärin käsiin ja lähtee leviämään. Vaikka alastonkuvien ottaminen ja lähettäminen kumppanille saattaa tuntua jännittävältä ja kiihottavalta, kannattaa miettiä, mitä voi tapahtua, jos seurustelu päättyy. Voiko toinen osapuoli käyttää kuvia kiristyksen välineenä tai lähettää eteenpäin?

Mieti, missä treffaat nettitutun. Kerro tapaamisesta vanhemmille, ota kaveri mukaan ja sovi ensimmäinen tapaaminen julkiselle paikalle, esimerkiksi kahvilaan tai kauppakeskukseen.

Älä usko nettituttuasi, jos hän kehottaa sinua pitämään suhteenne salassa. Oikea ystävä ei koskaan tekisi sellaista – miksi ihmeessä ystävyttä tai seurustelua pitäisi salata?

Ahdistavalta tuntuva nettiseurustelusuhdetta ei pidä jatkaa. Aluksi houkuttelevalla tuntunut viestittely voi riistyy käsistä. Mikäli nettituttusi houkuttelee sinua seksuaalisävytteiseen keskusteluun tai lähettämään intiimiä kuva- tai videomateriaalia, torju tällaiset yhteydenotot käyttämällä palvelun turvatoimintoja. Kerro tällaisesta toiminnasta aina aikuiselle ja raportoi palvelun ylläpitoon.

Netissä voi vaikuttaa

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus ilmaista itseään ja levittää tietoa. Netti tarjoaa nuorille helppokäyttöisen ja nopean väylän kertoa mielipiteitään, julkaista itse tekemiään mediatuotoksia ja osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun. Vaikka netti mahdollistaa vaikuttamiskokeilut, varsin pieni osa nuorista osallistuu yhteiskunnalliseen keskusteluun medioissa. Kyse ei ole siitä, etteivätkö nuoret pääse medioiden ääreen tai osaa muotoilla mielipidettään. Osallistumishaluttomuuden taustalla voi olla esimerkiksi tietämättömyyttä siitä, missä oman mielipiteen voisi esittää tai ettei luota omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa.

Yhteiskunnallisen osallistumisen tapoja on monia. Toiset ovat aktiivisia verkossa viestijöitä ja julkaisevat mielipiteitään esimerkiksi blogissa. Toiset klikkaavat äänestä-nappia ja allekirjoittavat verkkoadresseja. Osa ei välttämättä halua osallistua verkon kansalais-toimintaan lainkaan. He saattavat kuitenkin vaikuttaa esimerkiksi oppilaskunnan tai nuorisojärjestön toiminnassa. Koulussa pitää esitellä nuorille tapoja vaikuttaa ja olla aktiivinen omassa ympäristössään.

Nuoria voi motivoida osallistumaan hyödyntämällä medioita. Itse tehdyt mediaesitykset saattavat saada netissä suuren yleisön. Netissä on myös mahdollista saada palautetta omista töistä. Samalla harjoitellaan verkkokirjoittamiseen ja -julkaisuun liittyviä käytäntöjä. Omien mediatuotosten avulla vahvistetaan osallisuuden tunnetta ja sitä, että nuoren ääni on arvokas lisä nettimediaissa käydyissä keskusteluissa.

i Vahvista mediaosallisuutta

- Esittele nuorille erilaisia vaikutuskanavia verkossa.
- Kutsu maakuntalehdestä toimittaja paikalle kertomaan nuorten osallistumismahdollisuuksista paikallismedian tuotantoon.
- Esittele nuorille paikallinen monimedia- tai verkkotoimitus, jossa nuoret voivat itse tuottaa mediaesityksiä tai julkaista niitä.
- Tuottakaa tukioppilaiden omaa blogia.

i Vaikutuskanavia netissä

- Aloitekanava on nuorille suunnattu verkkopalvelu, jonka kautta voi lähettää aloitteita oman kunnan päättäjille. Vuonna 2011 Palvelu toimi 141 Suomen kunnassa: www.aloitekanava.fi
- Valtionhallinnon keskustelufoorumissa kansalaiset voivat kommentoida valtionhallinnon kysymyksiä. Palvelun tavoitteena on edesauttaa hallinnon ja kansalaisten välistä vuorovaikutusta ja hallinnon avoimuutta: www.otakantaa.fi
- Valtikka on Allianssin ylläpitämä sivusto nuorille. Se on erityisesti nuorisotiedotukseen keskittynyt verkkosivusto, joka tarjoaa nuorille selkeästi esitettyä tietoa siitä, mistä oman vaikuttamispolun voi aloittaa. Valtikassa otetaan osaa keskusteluihin ja äänestyksiin: www.valtikka.fi
- Netistä löytyy ilmaista sivutilaa nettiaadresseille. Nettiaadressit ja niiden allekirjoittaneiden tiedot näkyvät hakukonetuloksissa, ellei niitä erikseen estetä: www.adressit.com
- Valtakunnallinen mediakasvatusyhdistys Curly auttaa nuoria tuottamaan artikkeleita ja videoita painettuun lehteen sekä nettiin: www.curly.fi
- Nuoret voivat julkaista omia lyhytelokuviaan kotimaisessa Kelaamossa, jossa on myös Edu-yhteisö niille, jotka työssään tekevät elokuvia yhdessä lasten ja nuorten kanssa: www.kelaamo.fi

Tekijänoikeudet ja netti

Nuoret julkaisevat netissä muun muassa itse tekemiään videoita. On tavallista lainata netistä löytyneitä sisältöjä. Esimerkiksi poliitikkojen lausunnot ja julkisten kuvat pääsevät usein netinkäyttäjien uudelleenkäsitteilyyn. Parhaimmista tuotoksista syntyy nettimeemejä, sosiaalisissa medioissa nopeasti leviäviä viraaleja, joita jaetaan ja joille nauretaan yhdessä.

Joillakin voi olla sellainen käsitys, että kaikki netistä löytyvä aineisto on vapaasti käytettävissä. Vaikka netissä oleva aineisto on kaikkien käyttäjien luettavissa, katseltavissa ja kuunneltavissa, ei sieltä löytyvää aineistoa saa välttämättä vapaasti kopioida, julkaista uudessa yhteydessä ja välittää edelleen.

Tekijänoikeuslaki suojaa nettijulkaisijaa ja velvoittaa huomioimaan muut. Tekijänoikeudet koskettavat nettiä samalla tavalla kuin muuta elämää. Tekijänoikeutta loukataan silloin, kun toisen tekemää teosta (esimerkiksi musiikkikappaletta tai elokuvaa) kopioidaan ja levitetään laittomasti tai kun toisen tekemä teos esitetään omana teoksena. Tekijänoikeussuojaa nauttivan sisällön lainavastaisesta käyttämisestä ja jakamisesta voi saada rangaistuksen, joka vaihtelee sakoista kahteen vuoteen vankeutta. Maksettavaksi voi tulla myös vahingonkorvaus sille, jonka oikeuksia on rikottu. Korvausvastuu koskee myös alaikäisiä.

Tietoverkoissa tapahtuva luvaton tiedostojen jako ja muu siihen liittyvä toiminta, verkkopiratismi, on yleistä toimintaa nuorten keskuudessa. Moni ei tiedä rikkovansa lakia käyttäessään vertaisverkko-ohjelmia. Toiset taas ajattelevat, ettei yksittäisen elokuvan tai musiikkikappaleen laittomasta jakamisesta ja lataamisesta ole mitään haittaa. On hyvä kysyä nuorilta, haluaisivatko he itse tehdä ammatikseen musiikkia, pelejä tai elokuvia ja julkaista sitä faneille ilman, että saa siitä lainkaan palkkaa. Tietoverkkopiratismiin aiheuttamat kokonaistappiot suomalaiselle yhteiskunnalle ovat yli 355 miljoonaa euroa vuodessa.

Osa nettijulkaisijoista ei pane pahakseen omien teostensa lainaamista. Heidän aloitteestaan on syntynyt Creative Commons (CC) -lisensijärjestelmä, josta voi olla apua etenkin valokuvien ja tieteellisten sisältöjen hyödyntämisessä. CC-lisenssin avulla yksittäinen netinkäyttäjä voi antaa oikeudet oman teoksensa käyttämiseen esimerkiksi koulutöissä ja blogeissa, kunhan alkuperäisen tekijän nimi tulee mainituksi. Lisenssillä voi myös kieltää esimerkiksi omien kuviensa käytön ansaintatarkoituksessa. CC-lisenssi ei toimi peli- eikä elokuva-alalla.

Netinkäyttöä ja sen tarjoamia palveluita säätelevät lait, joiden tarkoituksena on turvata jokaisen netinkäyttäjän oikeuksia. Kun tuntee nettisäännöt, tietää, mitä netissä voi laillisesti julkaista ja miten toisten julkaisemia tekstejä, kuvia tai muuta sellaista voi tarvittaessa hyödyntää rikkomatta tekijänoikeuksia.

i Lisätietoa tekijänoikeuksista

- Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus opastaa kuluttajia huomaamaan verkkopiratismiin sekä neuvoo selkeäsanaisesti, miten tekijänoikeus toimii käytännössä: www.antipiracy.fi/tietoakuluttajalle
- Operight-sivusto on IPR University Centerin ylläpitämä opettajien oma sivusto, johon on koottu tietoa opettajan työhön liittyvistä tekijänoikeusasioista: www.operight.fi
- Vastaukset koulumaailman tekijänoikeuskysymyksiin löydät Kopiraitista, joka on opetusministeriön ja tekijänoikeusjärjestö Kopioston tuottama tekijänoikeussivusto: www.kopiraitti.fi
- Tekijänoikeuslaki: www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404

NETINKÄYTTÄJÄN OIKEUDET JA VELVOLLISUUDET

- Yksityiskäyttö on sallittu. Saat ottaa jonkun muun ottaman kuvan esimerkiksi näytön taustakuvaksi, mutta et kuitenkaan julkaista sitä ilman lupaa omassa blogissasi.
- Älä lainaa ilman lupaa.
- Kysy aina tekijältä, saatko lainata ja muokata kuvaa, musiikkikappaletta tai videota, jotka aiot julkaista netissä.
- Muista kuvaus- ja julkaisulupa. Kun kuvaat esimerkiksi bändikeikkoja, kysy kuvauslupa sekä julkaisulupa nettijakelua varten tapahtumajärjestäjältä tai suoraan bändin jäseniltä.

Harjoitukset (45 minuuttia)

Nuorten mielipide kuuluviin

- **Tehtävä:** Oppilaat pohtivat nettiä mielipiteen esittämisen kanavana.
- **Tila:** Luokkahuone.
- **Kesto:** 15 minuuttia.
- **Tarvikkeet:** Nettiyhteys ja videotykki. Tutustu etukäteen kansallisiin ja paikallisiin vaikutuskanaviin, joista voit esitellä muutaman oppilaille.

Ohjeet: Pyydä oppilaita asettumaan jonoon kasvot sinuun päin. Esitä seuraavat väitteet ja pyydä oppilaita hyppäämään oikealle, jos on samaa mieltä ja vasemmalle, jos on eri mieltä. Keskustelkaa väitteistä. Pyydä oppilaita perustelemaan mielipiteensä.

Väitteet:

1. Nuoret eivät ole kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista.

Nuoret ovat usein kiinnostuneita yhteiskunnallisista asioista, mutta voivat kokea, että heitä ei oteta vakavasti. Mediassa nuorten ääni kuuluu yleensä vain nuorten omilla palstoilla ja foorumeilla. Kysele, millaiset asiat oppilaita kiinnostavat ja jos mikään ei kiinnosta, miksi ei. Ovatko asiat riittävän hyvin?

2. Netissä esitetyllä nuoren mielipiteellä ei ole mitään väliä.

Netissä esitetyllä mielipiteellä voi olla jopa suurempi yleisö kuin esimerkiksi sanomalehdessä esitetyllä mielipiteellä. Nettimieliapiteen muodostamisessa kannattaa olla tarkkana, jotta se on oikeassa paikassa ja oikean yleisön nähtävillä. Aina mielipiteen ei tarvitse olla kirjoitus; se voi olla myös video, sarjakuva tai valokuva. Kysele, millaisia mielipiteitä oppilaat ovat itse julkaisseet netissä ja ovatko he saaneet palautetta mielipiteistään. Millaisiin asioihin nuoret voisivat mielipiteillään vaikuttaa?

3. Nuorille ei ole netissä paikkoja, missä he voisivat esittää oman mielipiteensä.

Nuorille on tarjolla useita kanavia. Kysele, millaisia kanavia oppilaat tuntevat ja esittele ainakin kaksi eri kanavaa, jossa nuoret voivat julkaista omia mielipiteitään ja viedä eteenpäin aloitteita. Yleisiä kanavia ovat esimerkiksi aloitekanava.fi ja otakantaa.fi. Paikallisesti tarjolla voi olla esimerkiksi nuorten mediatoimituksia ja nuorten toimittamia verkkolehtiä. Lisätietoa saa paikalliskunnan nuorisopalveluista.

4. Netissä ei voi vaikuttaa.

Netissä voi vaikuttaa usealla tavalla: allekirjoittaa adressin, lähettää aloitteita ja sähköpostia päätäjille, ylläpitää blogia, julkaista mielipidevideoita ja niin edelleen. Nettivaikuttamisen hyvä puoli on, että siitä saa yleensä palautetta. Keskustelkaa lyhyesti, millaisia nuorten vaikuttamiseen pyrkiviä tekoja oppilaat ovat netissä nähneet.

Menestyksen edistäjät

- **Tehtävä:** Oppilaat pohtivat, miten tekijänoikeudet rajaavat fanien toimintaa. He oppivat tekijänoikeuksiin liittyviä peruskäsitteitä ja ratkaisevat tilanteita, jotka liittyvät nettijulkaisuun.
- **Tila:** Luokkahuone.
- **Kesto:** 30 minuuttia.
- **Tarvikkeet:** Liite 4 kopioituna ja leikattuna. Jos mahdollista, varaa oppilaiden käyttöön nettiyh-teydellä varustetut tietokoneet.

Ohjeet: Pyydä niitä oppilaita viittaamaan, jotka ovat julkaisseet itse ottamansa kuvan netissä. Keskustelkaa siitä, mitä jos kuvassa esiintyy muita ihmisiä, kenellä on tekijänoikeus kuviin. Millaisia teoksia tekijänoikeuslaki koskee?

Muistuta, että tekijänoikeus on kuvaajalla. Kuvassa tunnistettavasti esiintyviltä ihmisiltä hyvä pyytää lupa kuvan julkaisuun. Jos kuvassa on alaikäisiä, tarvitaan lupa myös huoltajalta. Teos voi olla kirja, video, musiikkikappale, valokuva, artikkeli tai sarjakuva. Laki koskee kaikkia niitä teoksia, jotka ovat itsenäisiä ja omaperäisiä.

Jaa oppilaat neljään pienryhmään (noin 5 oppilasta / ryhmä). Johdata tehtävään esimerkiksi kertomalla, että ”fanitatte samaa suomalaista bändiä. Bändi ei ole vielä huippusuosittu, ja haluatte edistää sen menestystä. Jaan teille nyt tehtävän, joka liittyy bändin menestyksen edistämiseen.”

Jaa liitteestä 4 ensimmäinen sivu leikattuna ryhmille siten, että jokainen saa käsiteltäväksi yhden tilanteen. Pyydä vastaamaan liitteessä esitettyyn kysymykseen: mitä teette oikein ja mihin tarvitsette lupia. Varaa tähän aikaa 5–10 minuuttia.

Jos käytössä on tietokoneita, pyydä tutustumaan seuraaviin sivustoihin:

- Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus, www.antipiracy.fi > Tekijänoikeus
- Tekijänoikeuslaki, www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404

Kun ryhmät ovat päätyneet ratkaisuun, jaa heille liitteen toiselta sivulta vastaava osio, jossa kerrotaan

tekijänoikeudesta. Pyydä ryhmiä tarkistamaan, oliko heidän ratkaisunsa oikea, ja pohtimaan, muuttaako saatu tieto heidän päätöstään siitä, mikä on luvallista ja mikä ei. Tämän jälkeen käykää ryhmien pohdinnat läpi yksi ryhmä kerrallaan: Mitä mieltä olitte luvallisista teoistanne ykköslapun jälkeen? Muuttiko kakkoslappu ajatuksianne oikeista ratkaisuista? Mitä opitte tästä tehtävästä?

Lopuksi voit vetää tunnin teemoja yhteen muistuttamalla, että netissä julkaisuun liittyy aina kaksi puolta: jokaisen henkilökohtainen halu julkaista asioita, tässä tapauksessa bändin auttaminen julkisuuteen, ja toisaalta tekijänoikeuteen liittyvät rajoitukset, jotka pitää ottaa huomioon.

Tiedonhaku

Internet on nuorten eniten käyttämä tiedon lähde. Netistä löytyy pikaisellakin haulilla valtava määrä tietoa, mutta oleellisen ja luotettavan tiedon löytäminen pirstaleisen tietotulvan keskeltä saattaa olla haastavaa.

Sosiaalisessa mediassa puolueettoman tiedon erottaminen mainoksista voi myös olla vaikeaa. Vaikka nuoret ovat näppäriä koneiden käyttäjiä, heidän tiedonhakutaitonsa eivät ole välttämättä kehittyneet erottelemaan tiedon jyvää akanoista. Nuoret osaavat ”googlata”, mutta selvitysten mukaan he eivät osaa hyödyntää hakustrategioita eivätkä aina pysty arvioimaan löytämänsä tiedon arvoa. Moni uskoo esimerkiksi siihen, että luotettavin linkki on aina ylimmäisenä hakutuloksissa, vaikka se itse asiassa vain viittaa linktysten määrään.

Tiedon laadun arviointi

Verkossa olevan tiedon etuja on, että siellä oleva tieto on usein ajan tasalla. Ajankohtaiset tutkimukset ja asiantuntijoiden tuottamat artikkelit julkaistaan verkossa, jotta ne saadaan mahdollisimman nopeasti jaetuksi kiinnostuneille ympäri maailmaa. Nuoret voivat myös itse kirjoittaa verkkotekstejä ja osallistua sosiaalisten medioiden kanssa tiedon keräämiseen, pureskeluun ja jakamiseen. Wikejä voi rakentaa kuka tahansa. Esimerkiksi opettaja voi rakentaa wikin oppilasryhmän yhteistä tiedonkeräystä varten. Ilmaisen opetuskäyttöön tarkoitetun wikin voi ottaa käyttöön esimerkiksi Wikispaces-palvelussa osoitteessa www.wikispaces.com/content/for/teachers.

Nettitietoon kuten muistakin lähteistä löytävään tietoon on hyvä suhtautua kriittisesti. Wikipediasta ei kannata käyttää esimerkiksi koulutyön ainoana lähteenä. Moni perustelematon ja väärää tietoa sisältävä sivusto näyttää luotettavalta. Kriittinen medialukutaito vaatii tarjolla olevan aineiston tarkempaa tutkimista ja analysointia.

Netistä on helppo hakea tietoa sellaisista asioista, joista ei kehtaa kysyä läheiseltä aikuiselta. Tällaisia saattavat olla esimerkiksi terveyteen, päihiteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvät teemat. Tietoa tarjoavat muun muassa puolueettomien asiantuntijoiden kirjoittamat sivut, kaupallisten toimijoiden sivut, yksilöllisiä kokemuksia ja kertomuksia sisältävät keskustelufoorumit ja reaaliaikaiset palvelut (chatit), joissa voi keskustella asiantuntijan, esimerkiksi nuorisotyöntekijän kanssa.

Erilaisten tietolähteiden vertailu on tärkeää. Netitiedon rinnalla voi hyödyntää muita medialähteitä, kuten kirjoja, lehtiä, televisio- ja radio-ohjelmia. Myös haastatteleminen on hyvä tiedonkeräämisen tapa. Kaikki tavat tuottavat erilaista tietoa, jonka avulla on helpompi hallita tietoa kokonaisuutena ja huomata mahdolliset ristiriidat.

ARVIOI TIEDON LUOTETTAVUUS

- Onko sisältö kielellisesti laadukasta?
- Onko joku nimetty ihminen vastuussa sisällöstä? Löytyykö hänen yhteystietonsa jostakin?
- Voiko tiedon oikeellisuuden tarkistaa myös muista lähteistä?
- Miten julkaisija esittää asiansa? Onko aiheet käsitelty syvällisesti, ei siis vain pintaa raapaisten?
- Onko sivulla tiedon julkaisupäivä?
- Ovatko esitetyt tiedot ajan tasalla?
- Käsitteleekö verkkosivu sisältöjä riittävän kattavasti?

Huomaa huijarit

Valitettavan usein nettiä käytetään välineenä erilaisissa huijausyrityksissä. Netissä tapahtuneet väärinkäytökset voivat olla paitsi kansainvälisiä, suuren luokan nettipetoksia, joiden juuret ovat järjestäytyneessä rikollisuudessa, myös yksityishenkilöiden tekemiä pienemmän mittakaavan huijauksia.

Suurin osa nettipetoksen uhreista lankeaa huijarin ansaan oman huolimattomuuden ja ajattelemattomuuden vuoksi. Harkintaa kannattaa käyttää etenkin sähköpostien liitetiedostojen avaamisessa, nettiarvontoihin osallistumisessa ja sensaatiohakuisten linkkien klikkaamisessa. Myös ystävien sähköposti-osoitteista tulleiden rahapyyntöjen kanssa kannattaa noudattaa varovaisuutta. Yksinkertaisimmillaan kieroilulta voi välttyä soittamalla viestin lähettäneelle ystävälle ja varmistamalla, pitääkö viesti paikkansa.

Huolellisuudesta ja varovaisuudesta huolimatta netissä saattaa joskus käydä köpelösti. Huijatuksi tuleminen voi aiheuttaa esimerkiksi tärkeiden tietojen katoamista, yksityistietojen leviämistä, sosiaalista häpeää ja johtaa myös rahallisiin menetyksiin. Vääriin kä-

siin joutuneita henkilötietoja ei välttämättä saa enää takaisin, ja nettihuijauksiin haksahaneiden voi olla vaikea saada rahojaan takaisin. Petoksen tai tietomurron kohteeksi joutuneen kannattaakin selvittää asiaa niin palvelun ylläpidon kuin poliisin avulla.

i Lisätietoa huijauksista

- Tunnettuja Facebook-huijauksia selaamalla huomaa helposti, millaiset viestit ovat varmoja huijauksia: <http://facecrooks.com/>
- Kuluttajaviraston sivuilla on neuvoja verkkokauppuhuijauksen tunnistamiseen: www.kuluttajavirasto.fi/fi-FI/huijaukset
- Poliisin nettisivuilla on tietopaketti tietotekniikkarikoksista, joka sisältää kattavan aineiston myös nettihuijauksista: www.poliisi.fi → Neuvot → Tietotekniikkarikokset → Huijaukset

HUIJAUKSEN MERKKEJÄ

Avaa heti, nyt on kiire!

Viesti saapuu tuntemattomalta ja viestikentässä kehotetaan avaamaan viesti heti, kiirehtimään välittömästi. Myös erilaiset yllättävät arvontavoitoista ilmoittavat viestit viittaavat huijaukseen.

Klikkaa tästä uutuspeliin!

Saatu viesti sisältää linkkejä, joita kehotetaan klikkaamaan. Kannattaa tarkistaa, mihin viestissä olevat linkit johtavat. Jos linkki näyttäisi olevan esimerkiksi www.nettisivu.fi/kilpailu, voi sen todellisen sisällön tarkistaa viemällä hiiren linkin päälle. Tällöin sähköpostiohjelma näyttää viesti-ikkunan alareunassa linkin siihen osoitteeseen, johon linkki oikeasti johtaa.

Tärkeä tiedote ylläpidolta!

Palvelun ylläpidolta, viranomaiselta tai yritykseltä tulee viesti, jossa käsketään lähettämään käyttäjätunnus ja salasana tai esimerkiksi verkkopankkitunnuksia. Kyseessä

on phishing eli tietojen kalasteluyritys. Mikään asiallinen palvelu ei milloinkaan kysy käyttäjän salasanaa!

Anna on pulassa, pystytkö jeesaamaan?

Kaverilta tulee viesti, jossa käsketään esimerkiksi lähettämään rahaa ”hädässä olevalle sukulaiselle”. Kannattaa soittaa kaverille ja kysyä onko viesti totta.

Et usko, mitä isä teki, kun kuuli poikansa sekoilusta. Katso video!

Kaverin profiilissa on ällistyttävä video tai kuva, jota kehotetaan klikkaamaan, ja joka ei kuulu lainkaan kaverin tyyliin. Tällaiset videot ovat yleensä itsensäkopioivia, eli ne ilmestyvät klikkaajan ja usein myös klikkaajan kaikkien kavereiden profiileihin.

Dear Mr Anneli, olemme varanneet ylhäältä korko hyvä!

Oudot, huonolla suomella kirjoitetut viestit ovat roskaposteja, jotka kannattaa tuhota avaamatta.

Harjoitukset (45 minuuttia)

Huomio yksityiskohtiin

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat poimivat yksityiskohtia kokonaisuuksista.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone.
- ▶ **Kesto:** 5–10 minuuttia.

Ohjeet: Jaa ryhmä pareiksi. Parit istuutuvat lattialle vastakkain ja katsovat hetken toisiaan yrittäen painaa mieleen yksityiskohtia ulkonäöstä. Tämän jälkeen parit kääntyvät seläkkäin ja kumpikin muuttaa hieman ulkonäköään (poistaa korun kädestä, kääntää hihaa, sotkee hiuksiaan). Tämän jälkeen parit kääntyvät takaisin ja yrittävät arvata, mitä toinen on muuttanut itsessään.

Voit kertoa oppilaille, että tehtävän tarkoituksena on kiinnittää huomiota paitsi kokonaisuuteen myös yksityiskohtiin. Netissä tämä on erityisen tärkeää, jotta netinkäyttäjät huomaa esimerkiksi huijaukset ja tietojen kalasteluun liittyvät yritykset: älä klikkaa ennen kuin olet aivan varma, mitä klikkaat.

Keskustelkaa lyhyesti, millaisiin asioihin pitäisi epäilyttävässä viestissä kiinnittää huomiota. Millaisia netihuijauksia oppilaat tuntevat? Jos oppilaille ei tule mitään mieleen, voi näyttää poliisin sivuilta löytyviä esimerkkejä tai Facecrooks.com-sivustoa. Keskustelkaa myös siitä, kuinka nettihuijauksia voisi ehkäistä. *(Suojamalla omat henkilötiedot, jättämällä vastaamatta epäilyttäviltä tuntuviin viesteihin, ei klikkaile houkuttelevilta kuulostavia linkkejä, ellei ole aivan varma niiden sisällöstä, ilmoittamalla asiattomista sisällöistä ylläpidolle ja varoittamalla kavereita liikkeellä olevista huijausviesteistä. Oma salasana ja muita henkilökohaisia tunnuksia ei anneta kenellekään, ei edes parhaalle kaverille.)*

Wikitellen

- ▶ **Tehtävä:** Oppilaat konkretisoivat verkosta löytävään aineistoon liittyviä haasteita ja arvioivat eri tiedonkeräystapojen hyviä puolia. He oppivat faktoja nettiriippuvuudesta ja tiedon luotettavuudesta.
- ▶ **Tila:** Luokkahuone.
- ▶ **Kesto:** 30 minuuttia.
- ▶ **Tarvikkeet:** Yksi tai kaksi tietokonetta nettiyhteyksineen. Lisäksi olisi hyvä, että terveydenhoitaja, kuraattori tai oppilaanohjauksesta vastaava opettaja olisi paikalla noin 10 minuutin ajan.

Ohjeet: Kirjoita taululle sanat NETIN ONGELMAKÄYTÖ. Tarkenna, että netin ongelmakäytöllä voidaan

tässä yhteydessä tarkoittaa myös ongelmallista nettipelaamista. Pyydä oppilaita heittämään ajatuksia ja tietoa, joka liittyy netin ongelmakäyttöön (esimerkiksi oireet, seuraukset ja hoito). Tee niistä mind map.

Jaa tämän jälkeen oppilaat kolmeen ryhmään. Ryhmien tehtävänä on etsiä vastaus kahteen kysymykseen: **1. Millaiset asiat vaikuttavat netin ongelmakäytön kehittymiseen? 2. Miten liiallisen netinkäytön ongelmia voi ehkäistä?**

Tavoitteena on kerätä tietoa, joka täydentää taululla olevan mind mapin tietoja.

Jaa jokaiselle ryhmälle tehtävät:

- Ryhmä 1 etsii tietoa Googlesta (www.google.com, hakusana: netin ongelmakäyttö)
- Ryhmä 2 kerää tietoa omalta ryhmältä (ryhmän jäsenet haastattelevat toisiaan aiheesta).
- Ryhmä 3 keskustelee aikuisen kanssa (haastattelee opettajaa, terveydenhoitajaa tai kuraattoria). Aikaa tiedon keräämiseen on noin 10 minuuttia. Kun tietoa on saatu riittävästi, kukin ryhmä käy kirjoittamassa vastaukset taululle sopivaan mind mapin kohtaan.

Keskustelkaa sen jälkeen netin tai pelien ongelmakäytön syistä ja ehkäisystä. Käy lyhyesti läpi oppilaiden kirjoittamat näkökulmat ja täydennä niitä tarvittaessa.

Kerro, että netinkäyttö tai pelaaminen on ongelmallista, kun

- se vaikuttaa kielteisesti elämään, esimerkiksi ihmissuhteisiin, koulunkäyntiin tai terveyteen
- henkilöllä ei ole muita kiinnostuksen kohteita kuin netin sisällöt tai kun hän korvaa muiden ihmisten seuran nettipelaamisella
- liiallinen pelaika tai netissä surffailu vaikuttaa yönien pituuteen ja vuorokausirytmä häiriintyy
- netinkäytön todellista määrää salaillaan esimerkiksi perheeltä
- henkilö laiminlyö esimerkiksi harrastuksia, koulunkäyntiä ja läheisiä ihmissuhteita
- netinkäytön estäminen saa aikaan vieroitusoireita.

Liikakäytön taustalla on usein ongelmia, joita paeataan virtuaaliseen maailmaan uppoutumalla. Liiallinen netinkäyttö tai pelaaminen pitää saada hallintaan esimerkiksi rajoittamalla netinkäyttöön tai pelaamiseen kulutettua aikaa, rikkomalla netinkäyttöön tai pelaamiseen liittyviä rutiineja, pitämällä kiinni vuorokausirytmistä, välttämällä koukuttavimpia sisältöjä, varaamalla aikaa kavereille ja harrastuksille sekä pitämällä kiinni muista velvollisuuksista. Jos ongelmaa ei saa itse hallintaan, pitää kääntyä ammattiauttajan puoleen avun saamiseksi.

Huom. Nuortennetti-verkkosivulla (www.mll.fi/nuortennetti) on tietoa muun muassa liiallisesta pe-

laamisesta. Tietoa netin liiallisen käytön rajoittamisesta löytyy Päihdelinkin sivulta www.paihdelinkki.fi/netinkaytto

Keskustelkaa lopuksi tiedonhallintataidoista:

- Millaisia ongelmia ryhmät kohtasivat tietoa etsiessään ja mitä ongelmia aiheutuu siitä, että tiedonkeruuseen oli aikaa vain 10 minuuttia? (*Tietoa on paljon, se on sirpaleista, lähteen kieli voi olla vaikeaselkoista, voi harhautua väärille sivuille eikä löydä asiallista tietoa. Tietoa ei voi niin lyhyessä ajassa käsitellä eikä lähteitä juuri vertailla. Tämän vuoksi taululla näkyy vain pari näkökulmaa laajasta ilmiöstä. Tiedossa voi myös olla virheitä ja epätarkkuuksia.*)
- Miten useamman lähteen käyttö vaikuttaa tiedon luotettavuuteen? (*Jos samasta asiasta etsitään tietoa useasta lähteestä ja saatu tieto on ainakin osittain yhteneväistä, voidaan tiedon arvioida olevan luotettavampaa kuin jos sitä olisi katsottu vain yhdestä lähteestä.*)
- Millaiset hyödylliset lähteet puuttuivat tästä tehtävästä kokonaan? (*Esimerkiksi kirjat ja tieteelliset artikkelit. Lisäksi lähteenä voisi käyttää asiantuntijoiden televisio- ja radiohaastatteluja.*)

Tuttua ja uutta

- **Tehtävä:** Oppilaat palauttavat mieleensä oppimaansa ja pohtivat, mikä on ollut tärkeää oppia.
- **Tila:** Luokkahuone.
- **Kesto:** 5 minuuttia.
- **Tarvikkeet:** Pallo tai muu helposti heiteltävä esine.

Ohjeet: Pyydä oppilaita asettumaan rinkiin. Tarkoituksena on heittää palloa oppilaalta toiselle ja kysellä samalla oppilaiden mielipiteitä koulutuksesta. Pallo heitetään oppilaalle, joka vastaa lyhyesti kysymykseen ja sitten heittää pallon seuraavalle. Aluksi kysellään, mikä koulutuksessa oli ennestään tuttua asiaa. Sen jälkeen kysellään, mitä uutta koulutuksessa opittiin. Lopuksi voi kysyä vielä, oliko asioita, jotka olivat vaikeita.

Voitte pyytää tukioppilailta ideoita siihen, kuinka he voisivat ottaa nettivarmuussivun esille omassa koulussaan. Yksi vaihtoehto on kummituntien pitäminen. Muita vaihtoehtoja on muun muassa teemapäivä, aamunavaukset, välituntitoiminta, julistekampanja ja tukioppilaiden tekemä tiedotuslehti. Jos aiotaan pitää kummitunnit on hyvä sopia tukioppilaiden kanssa aika, jolloin suunnitellaan kummituntien rakennetta ja sisältöjä.

NETTISISÄLLÖN ARVIOINNISSA HUOMIOITAVA

Kuka vain voi laittaa nettiin melkein mitä vain.

Nettiedon tulkinnan ongelmat liittyvät siihen, mikä netissä on toisaalta myös parasta: julkaiseminen on erittäin helppoa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi koululaisen laatimat fanisivut voivat sekoittaa filmitähden virallisiin nettisivuihin.

Yritysten kotisivujen tarkoitus on edistää myyntiä.

Osa yritysten nettisivuista koostuu pelkistä tuotemainoksista ja omakehuista, mutta osa sisältää myös aidosti hyödyllistä tietoa. Yrityksen sivuilla asiantietokin on kuitenkin aina markkinointia.

Katse tekijään.

On eri asia, onko tieto yksityisen ihmisen henkilökohtaisella kotisivulla vai esimerkiksi jonkin järjestön tai sanomalehden sivulla. Yksityishenkilöiden kotisivuilla jokin näkökulma saattaa ylikorostua joko tarkoituksella tai vahingossa. Ammattimainen kirjoittaja sen sijaan pyrkii laatimaan tekstinsä aina puolueettomasta näkökulmasta.

Vaarallista vertaistukea.

Hyödyllisen vertaistuen lisäksi netistä löytyy paljon

vinoutunutta ja jopa vaarallista tietoa. On haitallista, jos vertaistuki ylläpitää ongelmakäyttäytymistä, kannustaa stereotyyppiseen tai jopa sairaaloihin ajatteluun, kuten syömishäiriöitä, päihteitä, ihmisvihaa ja itsemurhaa ihannoivat sivustot vertaisryhmineen tekevät. Lukijan maailmankuva voi vinoutua sivustojen virheellisten tietojen ja asiantuntemuksen puutteen vuoksi.

Harkittu visuaalisuus viestii laadusta... vai viestiikö?

Verkkosivuston selkeys, helppokäyttöisyys ja huoliteltu kieliasu kertovat siitä, että julkaisija ottaa verkkopalvelun tosissaan. Jos taas sivusto on rakenteeltaan sekava, kieliasu viimeistelemätön ja asioiden löytäminen sivuilta hankalaa, on syytä epäillä, että sisällön laadussakin on toivomisen varaa. Toisaalta joskus laadukkaan näköinen sivu voi sisältää pelkkää puppua, ja sotkuisen näköinen sivu voi osoittautua varsinaiseksi helmeksi.

Lue myös käyttäjien kokemuksia.

Jos olet hankkimassa esimerkiksi uutta kameraa tai aiot kokeilla koirallesi uudenlaista kuivaruokaa, älä luota pelkästään valmistajien puheisiin. Netistä löytyy aivan varmasti keskustelupalsta, josta voit lukea tuotetta jo kokeilleiden kokemuksia.

Kummitunnit

Kummitunnit on keino tukea koululaisten epämuodollista oppimista sekä sosiaalisuuteen, yhteisöllisyyteen ja toisten huomioon ottamiseen kasvamista. Kummiluokkatoiminnassa tukioppilaat toimivat pareittain tai pienissä ryhmissä nuorempien oppilaiden kummeina: yläkouluissa yleensä seiskaluokkalaisten kummeina ja yhtenäiskoulussa voi toimia kummeina myös alempien vuosiluokkien oppilaille.

Tukioppilaat voivat pitää kummiluokkilleen kummitunteja, joihin he saavat valmennuksen tukioppilasohjaajaltaan. Viisaasti verkossa -materiaalin aiheet soveltuvat monin paikoin kummitunneiksi. Nuorten käyttäminen vertaisopettajana on hyväksi havaittu tapa välittää tietoa nettifikuudesta: nuoret kuuntelevat mielellään vertaisiaan, joiden kokemusmaailma on lähellä heidän omaansa.

Tukioppilaat ideoivat kummiluokkatoiminnan tukioppilasohjaajansa tuella. On hyvä myös kysyä kummioppilailta, millaista toimintaa he haluaisivat kummiensa kanssa aiheesta tehdä.

Kummituntien pitäminen

Kummiluokkatoiminnan aloittamisen yhteydessä tukioppilaat ohjeistetaan huolellisesti kummituntien pitämiseen. Viisaasti verkossa -oppaan materiaalin pohjalta on tukioppilaille tehty kolme eri kummitun-

timallia, jotka ovat oppaan liitteissä tukioppilaille jaettavina monisteina (ks. sivut 41, 45 ja 49). Ne käsittelevät nettikiusaamisen ehkäisyä, omien tietojen hallintaa ja nettitiedon luotettavuutta. Kukin kummituntimalli on laadittu 45 minuutin mittaiseksi.

Kummitunteihin valmistautumiseen on käytettävä riittävästi aikaa. Tukioppilaiden kannattaa valmistella kummitunnit huolella ja harjoitella niiden pitämistä etukäteen tukioppilasryhmässä, jolloin on mahdollisuus saada ja antaa tarkentavaa palautetta ja keskustella kummitunnilla mahdollisesti vastaantulevista haasteista. Kummitunti koostuu aina tukioppilaiden ja aiheen esittelystä, harjoituksista ja niihin mahdollisesti liittyvistä keskusteluista sekä tunnin päättämisestä. Harjoituksia on hyvä olla monenlaisia ja riittävästi.

Tukioppilaita voi kannustaa myös itse suunnittelemaan oman näköisensä kummituntin oppimansa perusteella. Oppaan valmiita malleja voi käyttää suunnittelun pohjana. Tukioppilaiden koulutusmateriaalin tehtäviä voi soveltaa ja kehittää kummitunneilla järjestettäväksi toiminnaksi. Lisää sovellettavia lämmittely- ja ryhmäytymisharjoituksia löytyy esimerkiksi Nuortennetin leikkiasemalta (www.mll.fi/tukioppilaat > Leikkiasema). Lisäohjeita kummituntien pitämiseen on myös *Tukioppilastoiminnan oppaassa*.

Lisätietoa kummikoulutuksista on osoitteessa www.mll.fi/nuortennetti/tukarit/kummiluokat/.

KUMMITUNNIN VALMISTELU

- ▶ **Tehtävä:** Tukioppilaat suunnittelevat kummitunnin ja valmistautuvat pitämään sen.
- ▶ **Kesto:** 2 x 45 minuuttia.
- ▶ **Tarvikkeet:** Muistiinpanovälineet, kummituntien valmistelu (liite 6), taustatekstit (liitteet 7, 9 ja 11) sekä kummituntimallit (liitteet 8, 10 ja 12) monistettuna.

1. Kerro oppilaille, että heillä on käytettävissään kolme valmista kummituntimallia, jotka käsittelevät nettikiusaamisen ehkäisyä, omien tietojen hallintaa ja nettitiedon luotettavuutta. Keskustelkaa teemoista. Miksi ne ovat tärkeitä? Mitä kyseisistä teemoista voisi kummioppilaille kertoa? Mitä haluaisitte kummiluokkalaisten oppivan? Tulisiko mieleen jokin muu Viisaasti verkossa -jatkokoulutuksessa käsitelty teema, joka olisi vielä tärkeämpi kuin äsken mainitut?
2. Jaa ryhmä pareiksi tai jos tukioppilailla on nimetyt kummiluokat, jaa tukioppilaat ryhmiin kummiluokkiensa mukaan. Parit valitsevat haluamansa teeman, jonka pohjalta he suunnittelevat kummitunnin.
3. Jaa oppilaille moniste kummituntien valmistelusta (liite 6), heidän valitsemaansa aihetta koskeva taustateksti (liite 7, 9 tai 11) sekä valmis kummituntimalli (liite 8, 10 tai 12), joita voi hyödyntää oman kummitunnin suunnittelussa. Mikäli oppilaat suunnittelevat kummitunnin jostakin muusta kuin valmiin kummituntimallin teemasta, ohjeista heidät etsimään lisätietoa kyseisestä teemasta esimerkiksi internetistä.
4. Avusta oppilaita suunnittelemaan ja valmistamaan kummitunti liitteen 6 ohjeita noudattaen. Varmista, että tukioppilaat ovat

löytäneet omasta teemastaan 3–5 tärkeintä asiaa (toimintaohjetta, sääntöä tai muuta konkreettista neuvoa), jotka he kertovat kummioppilaille. Mikäli tukioppilaat haluavat käyttää tärkeiden asioiden kertomisessa apuvälineitä (PowerPoint-dioja, fläppitaulua jne.), varmista, että nämä on saatavilla.

5. Kehota oppilaita tutustumaan valmiissa kummituntimallissa oleviin harjoituksiin ja valitsemaan ne harjoitukset, jotka he haluavat teettää kummioppilailleen. Tukioppilaat voivat myös käyttää niitä harjoituksia, joita olette tehneet koulutuksen aikana. Halutessaan tukioppilaat voivat keksiä aivan uusia harjoituksia. Varmista tällöin harjoitusten toimivuus.
6. Kannusta tukioppilaita kertomaan kummiluokan oppilaille esimerkkitapauksia, jolloin netissä toimiminen virheineen ja onnistumisineen konkretisoituu. Esimerkkitapaukset voivat olla tukioppilaiden omasta elämästä tai tapauksia, joita on sattunut heidän tuttavilleen. Muita vinkkejä esimerkkitapauksiin löytyy esimerkiksi ensimmäisen jatkokoulutustunnin yhteydessä käsitellystä Jennan ja Jonin tarina -videosta.
7. Auta tukioppilaita valmistamaan kummitunti oppitunnin mittaiseksi kokonaisuudeksi liitteen 6 ohjeistuksen mukaan. Pyydä tukioppilaita sopimaan työnjako ja jakamaan puheenvuorot ja tehtävien ohjaamiset keskenään. Pyydä tekemään tunnin kulusta tarkka suunnitelma, jota voi pitää esillä kummitunnin aikana.
8. Harjoitelkaa yhdessä kummituntien pitämistä ja anna tukioppilaspareille rakentavaa palautetta. Kannusta tukioppilaita antamaan palautetta ja hyviä vinkkejä toisilleen kummitunnin pitämistä varten.

Lähteet ja kirjallisuus

Kangas, S., Lundvall, A. & Sintonen, S., 2008. **Lasten ja nuorten mediamaailma pähkinänkuoressa.** Liikenne- ja viestintäministeriö.

Lapsen ääni -kysely 2010. Pelastakaa Lapset ry.

Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K., 2011. **Risks and safety on the internet: The perspective of European children.** Full Findings. LSE, Lontoo: EU Kids Online.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton kouluviihtyvyysskysely. 2009. MLL.

Mustonen, A. & Salokoski, T., 2007. **Median vaikutukset lapsiin ja nuoriin. Katsaus tutkimuksiin sekä kansainvälisiin mediakasvatuksen ja -sääntelyn käytäntöihin.** Mediakasvatusseuran julkaisuja 2.

Nettirikosten pohdintaa. Virtuaalinen lähipoliisiryhmä.

Nikunen, K., Paasonen, S. & Saarenmaa, L., 2005. **Jokapäiväinen pornomme. Media, seksuaalisuus ja populaarikulttuuri.** Vastapaino.

Spišák, S. & Toukonen, L., 2011. **Ei nettikiusamiselle! Opetusmateriaali 4.–6.-luokille.** MLL.

Spišák, S., 2010. **Laki, nuoret ja netti -oppituntipaketti 8.–9.-luokkalaisille.** MLL.

Suoninen, A., Kupari, P., & Törmäkangas, K., 2010. **Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset.** Jyväskylän yliopisto.

Tekijänoikeus ja teosten käyttäminen. 2011. Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus.

Tietoa ammattilaisille lasten seksuaalisen hyväksikäytön ilmiöistä ja sen valmistelusta. 2011. Pelastakaa Lapset ry.

Tossavainen, T., 2009. **Internet lasten ja nuorten elämässä. Selvitys pääkaupunkiseudun 10-18-vuotiaiden lasten ja nuorten elämästä Internetissä.** Toinen elämä-hanke.

Tutut tuntemattomat. Raportti lasten ja nuorten nettituttavuuksista sosiaalisessa mediassa. 2011 Pelastakaa Lapset ry.

Uusisaari, M. & Aalto, T., 2009. **Nettielämää. Sosiaalisen median maailmat.** BTJ Kustannus.

Nettikiusaamistapaukset

Luokkakaverini perusti avoimen ryhmän nettiin ja haukkuu siellä tiettyjä saman koulun oppilaita.

Kaverit tekivät minun nimelläni deitti-ilmoituksen nettiin ilman lupaani.

Exäni levittelee netissä minusta kuvaa bileistä, jossa nukun kaljapullojen ympäröimä.

Joku sai selville mun mesen salasanan ja lähetti nimissäni sairaita viestejä luokkakavereilleni.

Tutun tytön koulukuvasta on tehty kuvamuokkaus, jossa tytön päähän on liitetty pornotähden vartalo. Kuva kiertää nyt netissä.

Uutisotsikoiden takana

Tässä tehtävässä mainitut uutiset eivät ole oikeita, mutta suuri osa niistä perustuu aitoihin tapahtumiin.

Teini sai tuomion Facebook-huijauksesta

15-vuotias tyttö onnistui saamaan Facebookin kautta saman koulun oppilailta noloja kuvia, jotka hän uhkasi julkaista ja kiristi niiden avulla uhreiltaan rahaa. Nuori esiintyi yhteisöpalvelussa väärällä identiteetillä. Nuori tuomittiin sakkoihin. (Nettikansalaisen Sanomat 12.10.2011)

- Mitä tyttö ajatteli ennen tekojaan? Mikä mahtoi olla hänen motiivinsa ja syy tekoon?
- Mitä kuvia lähettäneet oppilaat ajattelivat lähettäessään kuvia?
- Miten tyttö on mahtanut jäädä kiinni?
- Miltä tytöstä mahtoi tuntua saatuaan sakkotuomion?

Rehtoria YouTubessa solvannut poika sai sakkoja

Käräjäoikeus tuomitsi 17-vuotiaan pojan sakkoihin hänen julkaistuaan koulun rehtorista kaikille käyttäjille näkyvän pilailuvideon YouTubessa. Videolla rehtorista käytetään alentavia haukkumasanvoja ja hänen opetus- ja puhetapaansa jäljitellään huonossa valossa. Tuomio tuli nuorena henkilönä tehdystä kunnianloukkauksesta. Poika ilmoitti videon olleensa vain harmiton vitsi, jonka piti näkyä vain lähimmille koulutovereille. (Nettikansalaisen Sanomat 12.1.2011)

- Mitä poika ajatteli ennen tekojaan? Mikä mahtoi olla hänen motiivinsa ja syy tekoon?
- Miltä pojasta tuntui, kun hän julkaisi videon?
- Miksi rehtori nosti syytteen poikaa vastaan? Onko se mielestäsi oikeutettua?
- Miksi poika ajatteli, että videon katsojiksi valikoituvat vain hänen luokkatoverinsa, vaikka video oli täysin julkinen?

Valokuvien julkaisusta paljon harmia

Tyttöjoukkio päätti pilaila luokkatoverinsa kustannuksella ja julkaisi kuvienjakopalvelu Flickrissä kuvasarjan hänestä sammuneena kotibileissä. Tytöt levittivät tietoa kuvista tekstiviesteillä ja pikaviestintien sekä Facebookin kautta. Ylläpito poisti kuvat, mutta ne ehtivät silti levitä laajalle. Uhri kertoi olevansa tilanteesta erityisen kiusaantunut, tunsikin itsensä pilkatuksi ja kärsi paniikkikohtauksista. Poliisi puuttui tapaukseen, ja tytöt tuomittiin sakkoihin. (Nettikansalaisen Sanomat 12.11.2011)

vansa tilanteesta erityisen kiusaantunut, tunsikin itsensä pilkatuksi ja kärsi paniikkikohtauksista. Poliisi puuttui tapaukseen, ja tytöt tuomittiin sakkoihin. (Nettikansalaisen Sanomat 12.11.2011)

- Miksi valokuvat oli alun perin otettu kotibileissä?
- Mitä tyttöjoukkio ajatteli ennen kuvien julkaisua? Mikä oli syy tekoon?
- Miltä tytöstä mahtoi tuntua, kun hän sai tietää kuvista?
- Miltä kuvia katselleista tytön koulukavereista tuntui?

Kesätyöpaikkaansa mollannut sai lähtöpassin

Huonosti harkittu Facebook-päivitys tuli kalliiksi alaikäiselle kesätyöntekijälle, joka menetti kirjoituksensa takia työnsä paikallisen yrityksen palveluksessa. Teini haukkui yhteisöpalvelussa työpaikkaansa "sikalaksi" ja työkavereitaan "täysin pelleiksi". Pomonsa nimeen hän yhdisti liudan muita haukkumasanvoja. (Nettikansalaisen Sanomat 15.8.2011)

- Mitä kesätyöntekijä ajatteli ennen tekojaan? Mikä mahtoi olla hänen motiivinsa ja syy tekoon?
- Millaisia asioita saa mielestäsi julkisesti sanoa omasta työpaikasta ja millaisia ei?
- Miksi kesätyöntekijä sai potkut? Oliko se mielestäsi oikeutettua?
- Miten työpaikan hakeminen voi vaikeutua tällaisen tapauksen jälkeen?

Poliisit paikalle uhkailevan kirjoittelun vuoksi

Koulun ruokalasta alkanut neljän oppilaan nujakointi laajeni oppilaiden ryhmään Facebookissa, jonne oppilaat lähettivät satoja viestejä parin päivän aikana. Opettaja kuvaili tilannetta verkossa "puolien valitsemiseksi", mihin liittyi konkreettista väkivallalla uhkailua koskien tiettyä päivää. Poliisit kutsuttiin paikalle selvittämään tilannetta ja arvioimaan, onko verkkokeskustelussa kyse laittomasta uhkauksesta. (Nettikansalaisen Sanomat 2.10.2011)

- Miksi ruokalassa alkanut tappelu levisi Facebookiin ja miten se on voinut tapahtua?
- Miksi muut oppilaat lähtivät nujakointiin mukaan lähettämällä viestejä ja valitsemalla puolensa?
- Miten olisit toiminut, jos tämä olisi tapahtunut oman koulusi oppilaiden yhteisessä verkkokeskustelussa?

Nettitarinat

Kasiluokkalaiset Nea ja Niko ovat tapailleet toisiaan netissä. He asuvat kaukana toisistaan eivätkä ole tavanneet koskaan kasvotusten. Nealla on netissä kuvia itsestään, mutta Niko pyytää häntä lähettämään vielä vähän rohkeampia kuvia. Nea ei ole ihan varma.

Neuvo Neaa: Miten hänen tulisi toimia?

Ysiluokkalainen Joonas katselee itseään peilistä. Pitäisi olla varmaan näkyvämmät vatsalihakset ja kehittyneemmät hauikset, jotta Jenna kiinnostuisi minusta, hän pohtii. Joonas harkitsee kuvankäsittelyohjelman käyttämistä. Sillä tavalla saisi vähän huijattua lihaskuntoa komeammaksi ja kuvan voisi nostaa Facebookin profiilikuvaksi, että muutkin näkisivät.

Joonas epäröi. **Neuvo Joonasta: Mitä hänen kannattaisi tehdä?**

Kasiluokkalaiset Anna ja Alina viettävät tyttöjen iltaa kahdestaan. He innostuvat ottamaan tavallista rohkeampia kuvia toisistaan bikinit päällä. He päättävät tehdä pienen videopätkän yhdistelemällä kuvia ja laittamalla taustalle yhteisen lempibändinsä biisin. Tästä tulee hitti YouTubessa! tytöt hihkuvat. Annaa asia mietityttää.

Neuvo Annaa: Mitä heidän kannattaa ottaa huomioon, jos he julkaisevat videon?

Lukiolaiset Rasmus ja Ronja seurustelevat. Rasmus ehdottaa, että he voisivat videoita yhteisiä hetkiään kännykkäkameralla. Rasmus pyytää, että Ronja olisi videopätkässä alusvaatteisillaan.

Neuvo Rasmusta: Millaisia ongelmia hänelle ja Ronjalle voi rohkeista kännykkävideoista aiheutua?

Seiskaluokkalainen Milla mesettää ja saa kaveripyynnön tuntemattomalta Mika91:ltä. Aluksi Mika kyselee ihan tavallisia juttuja koulusta ja harrastuksista. Hieman myöhemmin hän kyselee myös Millan ulkonäöstä ja kehuu Millan nettikuvia seksikkäiksi. Illemmalla Mika lähettää videolinkin, jonka Milla klikkaa auki. Video on väkivaltapornoa, mikä järkyttää Millaa. Videossa nähdyt kohtaukset vaivaavat Millaa pitkään.

Neuvo Millaa: Mitä hänen pitäisi tehdä?

Tekijänoikeuksia tutkimassa

Ryhmien tehtävät, vaihe 1

Ryhmä 1

Olette päättäneet aloittaa yhteisen blogin pitämisen bändin keikoista ja keikkakokemuksistanne. Julkaiset te blogissa kirjoitusten lisäksi ottamianne keikkakuvia, tekemiänne piirroksia ja netistä keräämiänne bändikuvia.

Mikä on mielestänne tekijänoikeuksien kannalta luvallista toimintaa ja mikä ei? Kiinnittäkää huomiota alleviivattuihin kohtiin.

Ryhmä 2

Olette päättäneet edistää bändin markkinointia tekemällä hauskan musiikkivideon. Esiinnytte itse videolla ja taustalla soi bändin musiikki. Julkaiset te videon YouTubeissa.

Mikä on mielestänne tekijänoikeuksien kannalta luvallista toimintaa ja mikä ei? Kiinnittäkää huomiota alleviivattuihin kohtiin.

Ryhmä 3

Yksi teistä on ollut kesätöissä T-paitoja painattavassa firmassa ja päätätte painattaa parikymmentä fanipaitaa kavereille jaettavaksi. Paitoja on kaksi erilaista. Toiseen paitaan tulee yhden biisin nimi ” I love you” ja toiseen netistä löydetty kuva bändin jäsenistä. Kumpaankaan paitaan ette laita bändin nimeä.

Mikä on mielestänne tekijänoikeuksien kannalta luvallista toimintaa ja mikä ei? Kiinnittäkää huomiota alleviivattuihin kohtiin.

Ryhmä 4

Käytte paljon bändin keikoilla ja yhdellä teistä on pieni videokamera, jolla kuvaatte keikkoja. Lähettelette toisillenne videopätkiä mesessä. Olette laittaneet pätkiä myös jakoon vertaisverkkopalveluun, jotta bändistä tulisi tunnetumpi.

Mikä on mielestänne tekijänoikeuksien kannalta luvallista toimintaa ja mikä ei? Kiinnittäkää huomiota alleviivattuihin kohtiin.

Ryhmien tehtävät, vaihe 2

Ryhmä 1

Jos kuvassa on tunnistettava henkilö, häneltä on pyydetävä lupa ja jos henkilö on alaikäinen, lupa tarvitaan myös huoltajalta. Keikkakuvaamiseen liittyy kaksi asiaa: kuvaaminen ja kuvien julkaisu. Molempiin on hyvän tavan mukaista kysyä lupa (kuvauslupa ja julkaisulupa). Omaan käyttöön kuvaaminen on usein sallittua, mutta kuvien julkaisemiseen tarvitaan toisinaan erillinen lupa. Yleensä luvan saa keikkajärjestäjältä tai suoraan bändiltä. Joissakin tilaisuuksissa on valokuvauskielto, jota on noudatettava. Omien piirrosten julkaisu on luvallista, kunhan ette kopioi kenenkään muun tekemiä piirroksia. Omien piirrosten tekijänoikeudet ovat piirtäjillä. Netistä kerättyjen kuvien julkaiseminen ilman lupaa rikkoo kuvaajan tekijänoikeutta omiin kuviinsa. Kuvien uudelleen julkaisuun on kysyttävä lupa.

Ryhmä 2

Musiikkivideon saa tehdä omaan käyttöön ja omaksi iloksi. Jos sen kuitenkin julkaisee YouTubessa tai muualla netissä, julkaisijalla täytyy olla siihen erillinen lupa bändiltä. Ette voi myöskään näyttää videota esimerkiksi koulun kevätjuhlassa, kyse on tällöin julkisesta esittämisestä, johon tarvitaan lupa. Kuka tahansa voi kuitenkin tehdä fanivideon, jossa ei käytä bändin musiikkia eikä ilman lupaa muiden ottamia kuvia tai videoita. Tällaisen videon voi vapaasti julkaista YouTubessa ja esitellä isolle yleisölle. Videon tekijällä on oikeus omaan teokseen ja hän päättää siitä, mitä sille tehdään: voiko sitä muokata tai julkaista esimerkiksi dvd:llä.

Ryhmä 3

Paitojen painattaminen on luvallista niiltä osin, kun se koskee ”I love you”-paitoja. Se on niin yleinen sanonta, että sen ei voi katsoa kuuluvan tekijänoikeuden piiriin – tekijänoikeus suojaa vain teoksen persoonallista ilmaisumuotoa. Jos paitaa ei voi yhdistää bändiin, sen painaminen on luvallista. Sen sijaan fanituotteiden tehtäminen on luvanvaraista toimintaa. Ilman bändin lupaa sitä ei voi tehdä. Lisäksi ilman kuvaajan lupaa nettikuvan käyttäminen paidassa on laitonta. Vaikka paidat annettaisiin ilmaiseksi kaverille, tarvitaan lupa. Tekijänoikeuden perusajatus on, että kaikkeen julkiseen käyttöön tarvitaan lupa, saatavasta hyödyistä riippumatta.

Ryhmä 4

Keikkojen videointiin tarvitaan pääasiassa aina kuvauslupa. Yleensä videointi on kielletty. Kuvausluvan saa keikkajärjestäjältä tai suoraan bändiltä. Lupa tarvitaan, vaikka keikkaa kuvaisi kännykällä. Videopätkiä voi näyttää kaverille, mutta sähköiseen lähettämiseen esimerkiksi mesessä liittyy aina riski siitä, että pätkää lähetellään eteenpäin ja lopulta joku voi sen julkaista. Julkaisua varten tarvitaan erillinen julkaisulupa. Pätkiä ei voi laittaa vertaisverkkoon jaettavaksi ilman bändin lupaa. Jos näin tehdään, kyse on internetpiratismista. Tällöin valmistellaan luvattomasti mediatuote, joka on tarkoitettu muuhun kuin yksityiseen käyttöön.

Suojaa nämä tiedot verkossa

Muista suojata paitsi omat myös kavereiden tiedot. Älä julkaise muista sellaisia tietoja, jotka voivat levitessään aiheuttaa harmia.

1. Syntymäpaikka ja syntymäaika

Synttärionnittelujen saaminen verkkoyhteisöpalveluissa on kiva juttu, mutta yhdistämällä ihmisen nimen, syntymäpaikan ja syntymäajan on mahdollista päästä käsiksi tietoihin, jotka haluat pitää salaisena.

2. Kotiosoite ja koulu, jota käyt

Kaikkien nettituttujen ei tarvitse tietää asuinpaikkaasi. On parempi kertoa, missä kaupungissa asuu kuin paljastaa esimerkiksi asuinalueita. Osoitteen julkaisu on ajattelematonta jo pelkästään siksi, että varkaat voivat saada käsiinsä tiedot, kuka missäkin asuu. Älä julkista myöskään koulusi nimeä tai skanna luokkakuvaa nettiin. Luokkakuvan julkaisu rikkoo tekijänoikeussäännöksiä sekä yksityisyyden suojaa.

3. Puhelinnumero

Kännykkäkiusaaminen ja -häiriköinti on todella ikävää, joten älä julkaise puhelinnumeroasi verkossa. Se voi joutua vääriin käsiin, jos julkaiset sen netissä.

4. Missä olet?

Sosiaalisissa medioissa on mahdollisuus hyödyntää palveluita, jotka kertovat tarkan sijaintisi. On hauskaa seurata, missä kaverit ovat ja antaa kavereille tietoa siitä, missä itse liikkuu, mutta kannattaa miettiä, millaisen riskin otat ilmoittaessasi tarkat sijaintitietosi.

5. Valokuvat

Pohdi tarkkaan, millaisia kuvia julkaiset itsestäsi. Pyydä aina julkaisulupa kuville, joissa esiintyy

muita ihmisiä. Vaikka poistat kuvat koneelta ja yhteisöpalveluista, ne voivat palata kummittelemaan. Joku on voinut kopioida kuvan ja lähettää sitä eteenpäin. Kuvat voivat säilyä ennalta arvaamattoman ajan palvelimilla, joista niihin voi päästä käsiksi.

6. Oma profiili julkisessa haussa

Identiteetin varastaminen on helppoa, jos omat tiedot on julkisesti saatavilla hakukoneen haun kautta. Feikkiprofileja tehdään erityisesti julkisuuden henkilöille, mutta myös esimerkiksi kiusaamistarkoituksessa yksityishenkilöille. Suojaa oma profiilisi yksityisyysasetuksista niin, ettei se näy lainkaan hakukoneiden hakutuloksissa. Näin sinusta on tarjolla mahdollisimman vähän tietoa, joiden perusteella feikkiprofileja voisi rakentaa.

7. Kiukku ja salaisuudet

Sosiaalinen media ei ole hyvä paikka kertoa salaisuuksia, purkaa vihaa, inhoa tai juoruta ihmisistä. Hillitse kiukkusi ja kerro salaisuudet vain luottamuksen arvoisille ihmisille, sillä huomattavasti useampi ihminen lukee päivityksiäsi kuin uskotkaan. Jokainen kantaa vastuun omista sanoistaan ja teoistaan: jos haukut jotakuta, tieto on julkaistua todistusaineistoa sinua vastaan.

8. Bileet

Kotibileiden mainostaminen omissa päivityksissä voi johtaa siihen, että pienimuotoiset juhlat voivat riistäytyä käsistä. Kutsu haluamasi ihmiset yksityisviestillä ja painota, että kutsu on henkilökohtainen. Jos julkaiset bileet avoimena tapahtumana, otat riskin saada vieraaksi tuntemattomia tyypppejä, jotka saattavat rikkoa paikkoja ja varastaa arvotavaraa.

Yleisohje kummitunnin valmisteluun

Onnistunut kummitunti vaatii hyvää suunnittelua ja tarkkaa valmistautumista. Esiintymistilannetta kannattaa valmistella perehtymällä aiheeseen ja valmistamalla itseään tilanteeseen. Hyvin suunniteltua esitystä ei tarvitse jännittää niin paljon, ja voit keskittyä itse tilanteeseen. Tämä ohjeistus aikatauluineen on laadittu 45 minuutin mittaiselle oppitunnille.

HYVIÄ NEUVOJA LUOKKATILANTEeseen

- Puhukaa yhdestä asiasta kerrallaan. Varmistakaa kysymyksillä, että oppilaat ovat ymmärtäneet, mitä olette heille puhuneet.
- Voitte käyttää muistinne tukena tunnille tekemäänne suunnittelupaperia, mutta pyrkikää siihen, ettette lue mitään suoraan paperista. Jos luette paperista pieniä pätkiä, muistakaa pitää hyvä katsekontakti luokkaan.
- Jos kysytte luokalta jotakin, muistakaa vastata kysymykseen, vaikka kukaan oppilaista ei vastaisikaan mitään. Voitte esittää kysymyksiä myös toisillenne, jos kummiluokka ei ole aktiivinen.
- Jos pyydätte mielipiteitä luokalta, kiinnittäkää huomio saamiinne vastauksiin vastauksiin: ”Miksi olet tätä mieltä?”. Kysykää myös vastakkaisia mielipiteitä, niin saatte aikaan hyvän keskustelun.
- Jos haluatte kummiluokan oppilaiden muistavan sääntöjä tai muita tärkeitä asioita, voitte pyytää heitä kirjoittamaan ne ylös. Tärkeät kohdat kannattaa kirjoittaa taululle tai näyttää PowerPoint-diana.

Lisää vinkkejä esityksen valmisteluun ja esitystilanteeseen on osoitteessa www.mll.fi/nuortennetti/tukarit/kummiluokat/

Valmistele kummitunti parisi kanssa seuraavia ohjeita noudattaen:

1. Tutustukaa kummitunnin teemaan lukemalla lyhyt taustateksti. Päättäkää 3–5 tärkeintä asiaa (toimintaohjetta, sääntöä tai muita konkreettisia neuvoja), jotka haluatte kummioppilaiden oppivan. Kirjoittakaa nämä asiat muistiin. Asiat voi kummituntitilanteessa esittää esimerkiksi PowerPoint-kalvolla, kirjoittaa taululle tai pyytää kummioppilaita kirjoittamaan muistiin.
2. Tutustukaa kummituntimalliin. Listakaa harjoitukset, joita haluatte käyttää kummitunnilla. Voitte käyttää valmiin kummituntimallin harjoituksia tai niitä, joita olette kokeilleet koulutuksen aikana. Voitte myös keksiä aivan uusia harjoituksia.
3. Miettikää muutama kummitunnin teemaan liittyvä esimerkki elävästä elämästä, josta voisitte kertoa kummiluokassa. Kirjoittakaa esimerkit muistiin.
4. Valmistakaa kummitunti oppitunnin mittaiseksi kokonaisuudeksi, johon sisällytätte kohdissa 1–3 päättämänne neuvot, harjoitukset ja esimerkkitaupukset. Sopikaa parin kanssa työnjaosta ja jakakaa puheenvuorot ja tehtävien ohjaamiset keskenänne. Tehkää tunnin kulusta tarkka suunnitelma, jonka pidätte näkyvillä pitäessänne kummituntia. Suunnitelmassa tulee olla seuraavat asiat:
 - Aloitus (2 minuuttia): esitellä itsenne ja aiheenne, miksi olette tulleet kummiluokkaan.
 - Lämmittelyharjoitus (5 minuuttia): lämmittelyn avulla saatte luokan mukaan työskentelyyn.
 - Esitelmäosio (10 minuuttia): valmistelemanne tieto-osion avulla opetatte tärkeitä asioita kummiluokan oppilaille. Esitelmään kuuluu myös keskustelua.
 - Harjoituksia (20–25 minuuttia): harjoituksen avulla syvennetään käytännön osaamista aiheesta, josta olette puhuneet esitelmäosiossa.
 - Lopetus (3 minuuttia): kiitätte kummiluokan oppilaita ja pyydätte antamaan palautetta sekä ottamaan yhteyttä, jos tarvitsevat apua nettiin liittyvissä pulmissa.
5. Sopikaa järjestelyistä opettajan kanssa. Miettikää tarkkaan, millaisia välineitä tarvitsette, kuka tuo ne paikalle ja miten toimitaan ongelmatilanteissa. Tehkää varasuunnitelma yllättävien tilanteiden varalta (esimerkiksi jos toinen tukioppilaista sairastuu, tekniikka pettää, suunniteltu tehtävä ei toimikaan, luokassa syntyy häiriötilanne ja niin edelleen).

Taustateksti 1: Nettikiusaaminen ja sen ehkäisy

Tavoite: Herätetään luokassa keskustelua siitä, mitä nettikiusaaminen on ja miten sitä voitaisiin ehkäistä.

Tehtävä: Valmistaudu kummitunnin pitämiseen huolellisesti.

Lue seuraava teksti. Poimi sieltä 3–5 tärkeintä asiaa, jotka haluaisit kummioppilaiden tietävän. Kirjoita asiat muistiin.

Joku tulkitsee netissä tapahtuvan kiusoittelun ja hännäämisen leikiksi, jotakuta toista samat sanat loukkaavat ja satuttavat. Ihmisten kokemukset ovat hyvin yksilöllisiä. Mikä sitten on nettikiusaamista, mikä ei? Mitä seurauksia nettikiusaamisella voi olla kiusatulle ja kiusaajalle? Kiusattu ei välttämättä selviä tilanteestaan omin voimin. Jo pienikin ystävällinen ele voi auttaa kiusattua jaksamaan eteenpäin. Mikä on sinun roolisi kiusaamistilanteissa?

Netissä kiusaajana on usein joku koulusta tai harrastuksista tuttu. Pahimmas-
sa tapauksessa nettikiusaaminen on jatkoa koulukiusaamiselle, jolloin kiu-
sattu ei saa olla rauhassa kiusaajilta edes kotonaan. Kiusaamista netissä ovat
esimerkiksi pilkkaavat tai uhkaavat viestit, juorujen tai henkilökohtaisten tie-
tojen levittäminen, valokuvien manipulointi ja levittäminen, toisen nimellä
esiintyminen, sulkeminen ryhmän ulkopuolelle ja salasanojen huijaaminen.

Nettikiusaaminen on julkista ja näkyvää ja häpäisee ja loukkaa uhria varsin
pitkään. Siinä missä välitunnilla tapahtunut kiusaaminen saattaa tulla vain ra-
jatun joukon tietoon, voi netin kautta levitetty pilkkavideo kopioitua useisiin
eri verkkopalveluihin, netin arkistopalveluihin tai toisten netinkäyttäjien tieto-
koneille ja kännyköihin. Netistä ei saa välttämättä koskaan pois sinne kerran
ladattuja kuvia, videoita ja tekstejä. Näin ollen yksittäisestä kiusaamistapahtu-
masta saattaa löytyä kuva- ja tekstiaineistoa vielä kuukausien tai jopa vuo-
sien päästä.

Laittomasta toiminnasta jää nettiin usein jäljet, joten poliisi voi tarvittaes-
sa jäljittää lainrikkojat. Netissä kurjimmat kiusaamistapaukset täyttävät usein
rikoksen tunnusmerkit. Tällöin on kyse törkeistä kiusaamistapauksista, ku-
ten esimerkiksi kunnianloukkauksesta tai yksityiselämää loukkaavan tiedon
levittämisestä. Ne voivat johtaa kovaan rangaistukseen, koska törttöily ne-
tissä on usein julkista ja monien netinkäyttäjien nähtävissä ja siten aiheut-
taa enemmän mielipahaa uhrille. Vaikka nuoren rikosoikeudellinen vastuu
alkaa 15-vuotiaana, voidaan myös alle 15-vuotiaaseen kohdistaa oikeudelli-
sia toimenpiteitä ja seuraamuksia. Nuorilla rikosentekijöillä on vahingonkor-
vausvelvollisuus, sillä laissa ei ole määritelty vahingonkorvausvelvollisuuden
alaikäraja.

Kummitunti 1: Nettikiusaaminen ja sen ehkäisy

Tunnin rakenne:

1. Kummitunnin aloitus
2. Oppitunnin tavoitteiden kertominen
3. Lämmitellään
4. Toiminnallinen harjoitus:
Kuinka pahalta tuntuu?
5. Ongelmia ja ratkaisuja
6. Toiminnallinen harjoitus:
Apurit ja autettavat
7. Suojaudu ja ehkäise
8. Purku
9. Tunnin päättäminen

1. Kummitunnin aloitus

Aloittakaa tunti kertomalla nimenne ja miltä luokalta olette. Voitte kertoa myös yleisesti tukioppilastoiminnasta muutamalla lauseella niin halutessanne. Kertokaa myös, mitä aihetta kummitunnilla käsitellään.

2. Oppitunnin tavoitteiden kertominen

Kertokaa lyhyesti oppitunnin tavoitteista:

- Haluamme herättää keskustelua nettikiusaamisesta ja siitä, että kaikilla luokassa on vastuu hyvän luokkahengen syntymisestä.
- Haluamme tuoda tukioppilailta viestiä siitä, että koulun henkilökunnan lisäksi myös meille voi tulla kertomaan, jos on jotain mieltä painavia asioita.

3. Lämmitellään

Pyytäkää oppilaita seisomaan ja ottamaan tilaa ympärilleen. Luetelkaa oppilaille alla olevia väitteitä netinkäytöstä. Mikäli oppilas on samaa mieltä väitteen kanssa, hänen pitää tehdä väittämän määräämä tehtävä.

Väitteet:

1. Se, joka käyttää nettiä viikoittain, taivuttaa vasemmalla kädellä kohti oikeata kylkeä.
2. Se, joka käyttää meseä tai muuta pikaviestintä, nostaa molemmat kädet kohti kattoa.
3. Se, joka on joskus laittanut omia kuviaan nettiin, kurottaa sormilla kohti varpaita.
4. Se, joka on tutustunut uusiin kavereihin netissä, tekee hassun ilmeen.
5. Se, joka on katsonut videoita netistä, hyppää oikealla jalalla kolmesti.

6. Se, joka on törmännyt nettikiusaamiseen, pyörähtää kerran ympäri.
7. Se, joka on viimeisen kuukauden aikana jutellut jonkun kanssa netissä, ravistelee itsensä rennoksi.

4. Toiminnallinen harjoitus:

Kuinka pahalta tuntuu?

Kertokaa, että luokan vasemmassa päässä on paikka, jossa ”tuntuu ihan kamalalle” ja oikeassa päässä paikka, jossa ”ei tunnu millegään”. Luokan keskellä on paikka, jossa ”harmittaa hieman”. Pyytäkää oppilaita asettumaan siihen kohtaan luokassa, miltä heistä tuntuisi, jos seuraavaksi luetut tilanteet tapahtuisivat heille. Tuntuisiko heistä ihan kamalalle, harmittaisiko heitä hieman vai eikö heistä tuntuisi juuri millegään?

Lukekaa vuorotellen seuraavat tilanteet ääneen ja odottakaa, että jokainen löytää oman paikkansa janalta.

1. Nettituttuni levitteli netissä ihan perätöntä juorua parhaasta kaveristani.
2. Kerran joku sai selville mesen salasanani ja lähetti niissäni tosi noloja viestejä kaikille kavereilleni.
3. Huomasin, että yhdelle meidän rinnakkaisluokkalaiselle oli perustettu pilayhteisö nettiin.
4. Minusta levitellään täysin valheellisia juoruja netissä ja nyt minua ei huoliteta porukoihin välitunnilla.
5. Veljeni laitto minusta kuvia nettiin. Ne olivat mielestäni rumia, mutta veljeni ei suostunut poistamaan niitä.
6. Joku lähetti kännykkääni kuvan, jossa yhden meidän luokkalaisen naama oli yhdistetty seepran vartaloon.
7. Sain kuulla, että meidän luokalle oli perustettu oma ryhmä nettiin, mutta minua ei ole kutsuttu.
8. Laitoin nettiin yhden kivan kuvan itsestäni. Joku oli kommentoinut siihen, että ”hiton läski”.
9. Kaksi kaveriani pelaa yhtä kivaa nettipeliä yhdessä. Pyysin päästä mukaan, mutta he eivät huolineet minua.
10. Eräs rinnakkaisluokkalainen kertoi minulle mesessä aika rajun salaisuuden eräästä luokkakaveristaan.

Kertokaa lopuksi, että ei ole olemassa oikeaa tai väärää tunnetilaa, vaan jokaisen tunnetila on erilainen. Tämän vuoksi on todella tärkeää huomioida, mitä tekee netissä, koska se mikä itsestä ei tunnu millegään, voi tuntua toisesta todella pahalle. Netissä ei näe toisen tunteita.

5. Ongelmia ja ratkaisuja

Pohtikaa yhdessä netinkäyttöön liittyviä ongelmatilanteita. Lukekaa vuorotellen alla oleva ongelma ääneen ja pyytäkää sen jälkeen oppilaita miettimään vierustoverinsa kanssa, mitä tilanteessa voisi tehdä. Kysykää lisäksi, mitä tapahtuu, jos antaa asian vain olla. Käykää ongelmat läpi alla olevien ratkaisujen avulla.

Ongelma 1: Joku ahdistelee ja häiritsee Mattia toistuvasti pelisivustolla ja uhkaa varastaa kaikki Matin keräämät pisteet heti kun siihen tulee mahdollisuus. Matti ei uskalla enää pelata peliä.

Ratkaisu: Epäilyttävästä aineistosta tai henkilöstä pitää kertoa luotettavalle aikuiselle ja nettisivuston ylläpitäjälle.

Ongelma 2: Maisaa nimitellään ja hänestä levitetään perättömiä juoruja erään tutun pojan tekemässä videossa. Video on julkaistu ja sen on nähnyt jo monet Maisan koulukaverit.

Ratkaisu: Haukkuminen ja perättömien juurujen lähettäminen ovat kiusaamista. Kiusaamisesta pitää kertoa jollekin luotettavalle aikuiselle tai tukioppilaille, joka voi auttaa lopettamaan loukkaukset ja kiusaamisen. Mikäli loukkaava juoruilu netissä jatkuu, pitää ottaa yhteys verkkopalvelun ylläpitoon väärintekijöiden kiinnisaamiseksi. Verkkopalvelun ylläpito voi tarvittaessa asettaa videon lähettäjän esimerkiksi jäähyllä epäasian toiminnan vuoksi.

Ongelma 3: Tyttöjoukkio päätti pilaillla Nikon kustannuksella ja julkaisi kuvienjakopalvelu Flickr:issä kuvasarjan, joka esitti Nikon varsin huonossa valossa eräissä kotibileissä. Tytöt levittivät tietoa kuvista tekstiviesteillä ja pikaviestinten sekä Facebookin kautta. Ylläpito poisti kuvat, mutta ne ehtivät silti levitä laajalle.

Ratkaisu: Mikäli ylläpidon toimenpiteet eivät lopeta häiritseviä yhteydenottoja ja kiusaamista, kannattaa harkita yhteydenottoa poliisiin. Toisen henkilön uhkaaminen, halventaminen tai loukkaaminen voidaan tulkitta vahingonkorvauksiin, sakkoihin tai jopa vankeuteen johtavaksi rikokseksi.

6. Apurit ja autettavat

Jakakaa oppilaat neljän hengen ryhmiin. Jokaisesta ryhmästä yksi on apuri ja muut autettavia. Autettavat kulkevat tilassa silmät auki suoraan eteenpäin sinne, minne nenä osoittaa. Kun autettava törmää seinään, tuoliin tai toiseen autettavaan, hän jää kävelemään paikalleen. Hän

pääsee jatkamaan matkaa vasta, kun apuri käy kääntämässä hänet pois esteestä. Jokainen apuri vapauttaa omia autettaviaan, jotka saattavat olla samanaikaisesti hyvinkin eri puolilla tilaa.

Aluksi sipsutetaan lilliputti-askelin täysin hiljaa, kukaan ei saa sanoa mitään. Toisessa vaiheessa kävellään kuin hidastetussa elokuvassa ja suhistaan (shh-shh-shh). Kolmannessa vaiheessa astellaan hiipien, jälleen aivan hiljaa.

Purkakaa harjoitus läpi keskustelemalla mitä tapahtuisi, jos kukaan ei puuttuisi nettikiusaamiseen. Miettikää yhdessä, millä tavalla voi toimia, jos törmää netissä kiusaamistapaukseen. Mitä voi tehdä itse? Mitä voi tehdä toisten kanssa?

7. Suojaudu ja ehkäise

Jakakaa oppilaille Suojaa nämä tiedot verkossa -neuvolista. Pyytäkää oppilaita lukemaan neuvot ja haastattelemaan vierustoveriaan, kuinka hyvin hän on itse suojannut henkilökohtaiset tietonsa nettipalveluissa. Pyytäkää oppilaita tämän jälkeen keskustelemaan parin kanssa, millaisia ongelmatilanteita he ovat nähneet tai kokeneet itse netissä liikkueensa. Lopuksi keskustelkaa yhdessä:

1. Mitkä näistä neuvoista olivat uusia tai tulivat yllätyksenä?
2. Miten nämä neuvot mielestänne ehkäisevät kiusatuksi ja ahdistelluksi tulemistä?
3. Olisiko jotakin neuvoa, jonka vielä lisäisitte listaan?

8. Purku

Harjoitus tehdään lämmittelytehtävän tavoin. Pyytäkää oppilaita seisomaan ja ottamaan tilaa ympärilleen. Lue telkaa oppilaille alla olevia kysymyksiä pitämästänne kummitunnista. Mikäli oppilas vastaa kysymykseen kylä, hänen pitää tehdä väittämän määräämä tehtävä.

Kysymyksiä:

1. Se, jonka mielestä tänään käsitellyt asiat ovat vieraita joillekin aikuisille, venyttää molemmat kädet kohti kattoon niin ylös kuin mahdollista.
2. Se, jonka mielestä oppitunnilla ollut opettaja kuuli tänään jotain uutta, kurottaa sormilla kohti varpaita.
3. Se, joka aikoo jutella joistakin tänään käsitellyistä asioista kavereidensa kanssa, kyykistyy ja painaa leuan rintaa vasten.
4. Se, joka aikoo kertoa jotakin tänään käsitellyistä asioista perheenjäsenilleen, pyörittää hitaasti päätään kolme kertaa ympäri.

5. Se, joka sai tältä oppitunnilta hyviä vinkkejä viisaaseen nettikäyttäytymiseen, pyörittää käsiä kolmesti ympäri ja ravistelee itsensä rennoksi.

9. Tunnin päättäminen

Kiittäkää lopuksi luokkaa aktiivisuudesta ja muistutakaa, että opettajien ja vanhempien lisäksi teihin tukioppilaisiin voi ottaa yhteyttä aina jos on kysyttävää tai jokin asia ihmetyttää. Kertokaa, mistä tukioppilaat löytää, onko esimerkiksi jokin tietty välitunti, jolloin tukioppilaat ovat tietyssä paikassa tavoitettavissa tai voiko tukioppilaita lähestyä internetin kautta.

SUOJAA NÄMÄ TIEDOT VERKOSSA

Muista suojata paitsi omat myös kavereiden tiedot. Älä julkaise muista sellaisia tietoja, jotka voivat levitessään aiheuttaa harmia.

1. Syntymäpaikka ja syntymäaika

Syntärionnittelujen saaminen verkkoyhteisöpalveluissa on kiva juttu, mutta yhdistämällä ihmisen nimen, syntymäpaikan ja syntymäajan on mahdollista päästä käsiksi tietoihin, jotka haluat pitää salaisena.

2. Kotiosoite ja koulu, jota käyt

Kaikkien nettituttujen ei tarvitse tietää tarkkoja osoitetietoja. Älä julkista myöskään koulusi nimeä tai skannaa luokkakuvaa nettiin. Luokkakuvan julkaisu rikkoo tekijänoikeussäännöksiä sekä yksityisyyden suojaa.

3. Puhelinnumero

Kännykkäkiusaaminen ja -häiriköinti on todella ikävää, joten väärinkäytösten välttämiseksi, älä julkaise puhelinnumeroasi verkossa.

4. Missä olet

Sosiaalisissa medioissa on mahdollisuus hyödyntää palveluita, jotka kertovat tarkan sijaintisi. On hauskaa seurata, missä kaverit ovat ja antaa kavereille tietoa siitä, missä itse liikkuu, mutta kannattaa miettiä, millaisen riskin otat ilmoittessasi tarkat sijaintitietosi.

5. Valokuvat

Pohdi tarkkaan, millaisia kuvia julkaiset itsestäsi. Pyydä aina julkaisulupa kuville, joissa esiin-

tyy muita ihmisiä. Vaikka poistat kuvat koneelta ja yhteisöpalveluista, ne saattavat tulla vastaan myöhemmin. Joku on voinut kopioida kuvan ja lähettää sitä eteenpäin. Kuvat voivat säilyä ennalta arvaamattoman ajan palvelimilla, joista niihin voi päästä käsiksi.

6. Oma profiili julkisessa haussa

Identiteetin varastaminen on helppoa, jos omat tiedot on julkisesti saatavilla hakukoneen haun kautta. Feikkiprofiileja tehdään erityisesti julkisuuden henkilöille, mutta myös esimerkiksi kiusaamistarkoituksessa yksityishenkilöille. Suojaa oma profiilisi yksityisyysasetuksista niin, ettei se näy lainkaan hakukoneiden hakutuloksissa. Näin sinusta on tarjolla mahdollisimman vähän tietoa, joiden perusteella feikkiprofiilia voisi rakentaa.

7. Kiukku ja salaisuudet

Sosiaalinen media ei ole hyvä paikka kertoa salaisuuksia, purkaa vihaa ja inhoa tai juoruta ihmisistä. Hillitse kiukkusi ja kerro salaisuudet vain luottamuksen arvoisille ihmisille, sillä huomattavasti useampi ihminen lukee päivityksiäsi kuin uskotkaan. Jokainen kantaa vastuun omista sanoistaan ja teoistaan: jos haukut jotakuta, tieto on julkaistua todistusaineistoa sinua vastaan.

8. Bileet

Kotibileiden mainostaminen omissa päivityksissä voi johtaa siihen, että pienimuotoiset juhlat voivat riistäytyä käsistä. Kutsu haluamasi ihmiset yksityisviestillä ja painota, että kutsu on henkilökohtainen.

Taustateksti 2: Omien tietojen hallinta netissä

Tavoite: Herätetään luokassa keskustelua siitä, miten vetää raja yksityisen ja julkisen viestinnän välille netissä ja miten hallita omia henkilötietojaan.

Tehtävä: Valmistaudu kummitunnin pitämiseen huolellisesti. Lue seuraava teksti ja poimi siitä 3–5 tärkeintä asiaa, jotka haluaisit kummioppilaiden tietävän. Kirjoita asiat muistiin.

Yhdet jakavat netissä avoimesti kaiken elämästään, toiset taas eivät edes halua liittyä netin yhteisöpalveluihin. Miten sinä suhtaudut asiaan? Onko ihan sama, millaisia kuvia itsestään julkaisee ja mitä netissä kertoo itsestään? Olisiko parempi pysyä netistä ja sen palveluista kaukana? Vai olisiko sittenkin niin, että netistä voi löytää paljon iloa ja hyötyä, kunhan vain osaa käyttää sen palveluita fiksusti.

Nuorten suosimat nettipalvelut ovat entistä kansainvälisempiä ja avoimempia. Nuoret paitsi selaavat nettisisältöjä myös tuottavat aktiivisesti uusia sisältöjä verkkoon. Nuoret julkaisevat netissä esimerkiksi kuvia, kommentteja, tilapäiviyksiä ja videoita. Julkisuuteen pääsy on helppoa, mutta omien ajatusten, henkilötietojen ja sisältöjen levittäminen tuo mukanaan paljon vastuuta. Jotta harmeilta ja kurjilta tilanteilta vältytään, nuorten on tärkeää tuntee yksityisen ja julkisen viestinnän rajat ja osata käyttää palvelujen tarjoamia asetuksia, joilla omia henkilötietoja hallitaan.

Netinkäyttäjän – onpa hän sitten nuori tai aikuinen – voi olla vaikea ymmärtää vastuutaan julkaisijana, sillä netissä yksityisen ja julkisen rajat hämärtyvät helposti. Sosiaaliset mediat saattavat tuntua yksityisiltä palveluilta, joita seuraavat vain läheiset kaverit. Tuoreiden tutkimusten mukaan nuoret ottavat tietoisesti riskejä paljastamalla liikaa itsestään ja kavereistaan. Vaikka riskit saattavat tuntua pieniltä, oman henkilöllisyyden suojaaminen on erittäin tärkeää, sillä vääränlaisesta julkisuudesta voi seurata monenlaisia ongelmia.

Kummitunti 2: Omien tietojen hallinta netissä

Tunnin rakenne:

1. Kummitunnin aloitus
2. Oppitunnin tavoitteiden kertominen
3. Lämmitellään
4. Profiili yhteisöpalvelussa
5. Millaisen kuvan minusta saa?
6. Purku
7. Tunnin päättäminen

1. Kummitunnin aloitus

Aloittakaa tunti kertomalla nimenne ja miltä luokalta olette. Voitte kertoa myös yleisesti tukioppilastoinnista muutamalla lauseella niin halutessanne. Kertokaa myös, mitä aihetta kummitunnilla käsitellään.

2. Oppitunnin tavoitteiden kertominen

Kertokaa lyhyesti oppitunnin tavoitteista:

- Haluamme herättää keskustelua siitä, mitä netissä missäkin yhteydessä sopii julkaista ja kertoa itsestään.
- Haluamme tuoda tukioppilailta viestiä siitä, että koulun henkilökunnan lisäksi myös meille voi tulla kertomaan, jos on jotain mieltä painavia asioita.

3. Lämmitellään

Pyytäkää oppilaita seisomaan ja ottamaan tilaa ympärilleen. Luetelkaa oppilaille alla olevia väitteitä netinkäytöstä. Mikäli oppilas on samaa mieltä väitteen kanssa, hänen pitää tehdä väittämän määräämä tehtävä.

Väitteet:

1. Se, jolla on omia kuvia netissä, hyppää oikealla jalalla kolmesti.
2. Se, joka on saanut kommentteja omista kuvistaan, taputtaa.
3. Se, joka on joskus katunut nettiin laittamaansa kuvaa tai tekstiä, tekee kolme haara-perus-hyppyä.
4. Se, joka on joskus muokannut kuvia kuvankäsittelyohjelmalla, koskettaa käsillä päätä, olkapäitä, polvia ja varpaita.
5. Se, jolla on nettiprofiili useamassa yhteisöpalvelussa, kyykistyy.

4. Profiili yhteisöpalvelussa

Kertokaa tämä esimerkki:

Piitu haluaa profiiliin Facebookiin, sillä kaikki hänen kaverinsakin ovat siellä. Hän miettii, millaisia asioita hänen kannattaa kertoa itsestään Facebookissa ja millaisia kuvia kannattaisi julkaista. Piitu myös pohtii, ketkä kaikki näkevät hänen profiilinsa.

Jakakaa oppilaat neljän hengen ryhmiin paidan värin perusteella (sinipaitaiset yhteen ryhmään ja niin edelleen). Pyytäkää pienryhmiä pohtimaan, millaisia tietoja ihmiset julkaisevat itsestään netin yhteisöpalveluissa. Antakaa keskustelulle aikaa muutama minuutti.

Jakakaa sen jälkeen oppilaille Taitavan nettisurffailijan muistilista. Pyytäkää oppilaita lukemaan neuvot ja keskustelemaan muistilistan neuvoista pienryhmissä seuraavien kysymysten avulla:

1. Mitkä näistä neuvoista olivat uusia tai tulivat yllätyksenä?
2. Miten nämä neuvot mielestänne ehkäisevät noloja nettitilanteita?
3. Olisiko jotakin neuvoa, jonka vielä lisäisitte listaan?

Mieti etukäteen, minkälaisen kuvan haluat antaa itsestäsi. Kaikki netin sisältö on periaatteessa kaikkien netinkäyttäjien ulottuvilla, joten kaikki julkisessa verkossa julkaisemasi tekstit, kuvat ja videot näkyvät potentiaalisesti koko maailmalle – myös vanhemmillesi, opettajallesi ja kesätyönantajallesi.

Kaikkea ei tarvitse salata. Netissä voi kertoa yleisiä asioita itsestään. Esimerkiksi omaa ikää, harrastuksia tai mielipiteitä ei tarvitse salailla. Henkilötietojen kanssa kannattaa kuitenkin olla tarkkana.

Henkilötietojen avulla sinut tunnistetaan. Henkilötiedot ovat tietoja, jotka voidaan yhdistää vain yhteen ainoaan ihmiseen tai jotka sisältävät yksityiskohtaista tietoa kyseisen henkilön päivittäisestä elämästä. Nimi, osoite, puhelinnumero, sähköpostiosoite, koulun nimi ja harrastusseuran nimi ovat esimerkiksi tällaisia tietoja. Henkilötieto on myös kuva, josta henkilö voidaan tunnistaa. Näitä tietoja ei kannata kertoa aivan kenelle tahansa. Kannattaa myös muistaa, että erilaisia tietoja yhdistelemällä voidaan selvittää henkilötietoja!

Käytä turva-asetuksia. Monissa yhteisöpalveluisa voi turva-asetuksilla rajata, mitä tietoja haluaa kenenkin nähtäväksi. Turva-asetukset ovat tärkeitä, mutta ne eivät välttämättä estä omien päivitysten ja kuvien leviämistä kavereiden kautta. Laita nettiin siis ainoastaan sellaisia tietoja ja kommentteja, jotka voisit näyttää ihan kaikille. Muista, että hyväksymällä jonkun kaveriksesi yhteisöpalvelussa annat hänelle oikeuden katsoa kuviasi ja tietojasi.

Pidä käyttäjätunnuksesi ja salasanasi muiden ulottumattomissa! Käyttäjätunnus ja salasana ovat aina henkilökohtaisia, eikä niitä kannata antaa edes parhaalle ystävälle.

Kerran netissä julkaistua tekstiä, kuvaa tai videota ei saa sieltä kenties koskaan pois! Netti on kuin iso kopiokone tai arkisto. Jokainen julkilausuttu ja verkkoon talletettu yksityistieto voi jäädä elämään verkkoon, vaikka kuvat ja tekstit poistettaisiinkin omalta koneelta tai netistä.

5. Millaisen kuvan minusta saa?

Jakakaa oppilaat pareiksi. Lukekaa alla olevat kysymykset yksitellen ääneen ja pyytäkää pareja keskustelemaan aiheesta. Antakaa keskustelulle hetki aikaa ja käsitelkää tämän jälkeen kysymyksiä seuraavien käsittelyvinkkien avulla.

- **Miksi julkaisemasi omakuvat ovat juuri sellaisia kuin ne ovat? Mitä haluat viestiä omakuvillasi?**
- **Millainen olet kuvan perusteella?**

Mieti, millaisen kuvan haluat itsestäsi antaa. Ihmiset muodostavat sinusta mielikuvan profiilisi perusteella, jos he eivät tunne sinua oikeassa elämässä. Tämä koskee paitsi nettikavereita, myös esimerkiksi sukulaisia, mahdollisia työnantajia ja tulevia poika- ja tyttöystävähakkaita, jotka näkevät profiilisi.

- **Kuka julkaisemiasi kuviasi katsoo?**

Jos laitat kuvan yhteisöpalveluun, kuka tahansa voi poimia sen sieltä ja käyttää esimerkiksi taustakuvana tai tulostaa kuvan seinälleen.

- **Mihin kuvasi voi päätyä?**

Kaikki, minkä lähetät sähköisenä eteenpäin, voidaan kopioida ja julkaista yhteyksissä, jotka eivät välttämättä ole mukavia. Vaikka lähettäisit kuvan poika- tai tyttöystävälle yksityiseen käyttöön, voi hän jakaa sitä eteenpäin.

- **Miten netissä julkaistun kuvan julkisuutta voi itse rajoittaa?**

Kuvien julkisuutta voi rajoittaa sivustojen yksityisyysasetuksilla. Käytännössä henkilö, jolla on lupa kuvan katsomiseen, saattaakin levittää sitä eteenpäin. Yksityisyysasetukset ovat muun muassa nettiyhteisössä valittavia rajoituksia sille, ketkä pääsevät näkemään profiilissa julkaistuja tietoja ja kuvia (esimerkiksi kaikki, vain kaverit, vain tietyt kaverit).

- **Onko sinun kuviasi tai tietojasi levitelty ilman lupaa?**

Yritä selvittää asia ensin asianomaisen kanssa. Voi olla, että hän ei ole tajunnut tekevänsä mitään väärää. Jos tämä ei auta, ota yhteyttä nettisivuston ylläpitoon tai johonkin aikuiseen (esimerkiksi vanhempaan tai opettajaan), joka osaa viedä asiaa eteenpäin. Jos haluat keskustella, voit myös soittaa MLL:n Lasten ja nuorten puhelimeen, numeroon 116 111.

6. Purku

Pyytäkää oppilaita seisomaan. Luetelkaa oppilaille seuraavia väittämiä. Mikäli oppilas on väityteen kanssa samaa mieltä, hänen pitää nostaa oikea käsi ylös ja jos ei, niin vasen.

Väitteet:

1. Jotkut tänään käsitellyistä asioista ovat vieraita joillekin aikuisille.
2. Tänään tällä oppitunnilla mukana ollut opettaja kuuli jotain uutta.
3. Aion jutella joistakin tänään käsitellyistä asioista kavereiden kanssa.
4. Aion kertoa jotakin tänään käsitellyistä asioista perheenjäsenille.
5. Sain tältä oppitunnilta hyviä vinkkejä viisaaseen nettikäyttäytymiseen.

7. Tunnin päättäminen

Kiittäkää lopuksi luokkaa aktiivisuudesta ja muistutakaa, että opettajien ja vanhempien lisäksi teihin tukioppilaisiin voi ottaa yhteyttä aina, jos on kysyttävää tai jokin asia ihmetyttää. Kertokaa, mistä tukioppilaat löytää, onko esimerkiksi jokin tietty välitunti, jolloin tukioppilaat ovat tietyssä paikassa tavoitettavissa tai voiko tukioppilaita lähestyä internetin kautta.

TAITAVAN NETTISURFFAILIJAN MUISTILISTA

Muista, että netti on julkaisuväline! Netissä saattaa aivan huomaamattaan jakaa elämänsä ja yksityisyytensä itselle tuntemattomien ihmisten kanssa. Kaikki eivät ymmärrä, miten laajan yleisön netissä voi saavuttaa, miten julkisuudessa tulisi toimia ja minkälaisia seurauksia julkisuudella voi olla. Näin ollen kannattaa myös pohtia, millaisista asioista haluaa kertoa puolitutuille.

Mieti, millaisen kuvan haluat itsestäsi antaa! Kaikki julkisessa verkossa julkaisemasi tekstit, kuvat ja videot näkyvät potentiaalisesti koko maailmalle – myös vanhemillesi, opettajillesi ja kesätyönantajillesi. Yhteisöpalveluiden yksityisasetukset ovat tärkeitä, mutta ne eivät välttämättä estä omien päivitysten ja kuvien leviämistä kavereiden kautta.

Pidä käyttäjätunnuksesi ja salasanasi muiden ulottumattomissa! Käyttäjätunnus ja vahingossa paljastettu salasana avaavat huijarille portin toisen käyttäjän henkilötietoihin. Salasana on aina henkilökohtainen, eikä sitä kannata antaa edes parhaalle ystävälle.

Kerran netissä julkaistua tekstiä, kuvaa tai videota ei saa sieltä kenties koskaan pois! Netti on kuin iso kopiokone tai arkisto. Jokainen julkaistut ja verkkoon talletettu yksityistieto voi jäädä elämään verkkoon, vaikka kuvat ja tekstit poistettaisiinkin omalta koneelta tai netistä. Tiedot ovat jo ehtineet kopioitua esimerkiksi netin arkistopalveluihin, josta ne on käytännössä mahdotonta saada pois. Kun televisiossa ja radiossa ohjelmat tulevat ja menevät, internetissä sama aineisto voi pysyä vuodesta toiseen ja tulla vastaan pitkänkin ajan kuluttua. Tämän takia jokaista verkkoon laitettua tietoa on syytä punnita tarkkaan ja erityisesti omia henkilökohtaisia tietoja on syytä varjella.

Käytä turva-asetuksia! Monissa yhteisöpalveluissa voi turva-asetuksilla rajata, mitä tietoja haluaa kenenkin nähtäväksi. Jos haluat pelata varman päälle, älä luota liikaa näihin asetuksiin, vaan laita nettiin vain sellaisia tietoja ja kommentteja, jotka voisit näyttää ihan kaikille. Muista, että hyväksymällä jonkun kaveriksesi yhteisöpalvelussa annat hänelle oikeuden katsoa kuviasi ja tietojasi.

Taustateksti 3: Netistä löytyvän tiedon luotettavuus

Tavoite: Herätetään luokassa keskustelua siitä, kuinka netistä löytyvää tietoa voi arvioida.

Tehtävä: Valmistaudu kummitunnin pitämiseen huolellisesti. Lue seuraava teksti ja poimi siitä 3–5 tärkeintä asiaa, jotka haluaisit kummioppilaiden tietävän. Kirjoita asiat muistiin.

Netissä on paljon sekä asiallista että asiatonta tietoa. Väärään tietoon uskomisen voi olla jopa vaarallista. Joillakin internetin keskustelupalstoilla saatetaan kirjoittaa esimerkiksi päihteistä hyvin myönteiseen sävyyn ja päihteidenkäyttöä jopa suositellaan. Keskustelut voivat vaikuttaa hyvinkin vakuuttavilta ja muokata omia mielipiteitä, ellei osaa suhtautua niihin kriittisesti. Miten voi varmistua netistä löytyvän tiedon luotettavuudesta?

Internet on nuorten eniten käyttämä tietolähde. Netistä löytyy pikaisellakin haulla valtava määrä tietoa, mutta oleellisen ja luotettavan tiedon löytäminen saattaa olla vaikeaa. Verkosta löytyvän tiedon etuja on, että se on usein ajan tasalla. Ajankohtaiset tutkimukset ja asiantuntijoiden tuottamat artikkelit julkaistaan verkossa, jotta ne saadaan mahdollisimman nopeasti jaetuksi kiinnostuneille ympäri maailmaa.

Netistä on helppo hakea tietoa sellaisista asioista, joista ei kehtaa tai uskalla kysyä läheiseltä aikuiselta. Tällaisia ovat esimerkiksi terveyteen, päihteisiin ja seksuaalisuuteen liittyvät teemat. Erilaisten tietolähteiden vertailu on tärkeää. Nettitiedon rinnalla voi hyödyntää muita medialähteitä, kuten kirjoja, lehtiä, televisio- ja radio-ohjelmia. Myös haastattelu on hyvä tiedon keräämisen tapa. Edellä mainituilla tiedonhankintatavoilla saa erilaista tietoa, mikä auttaa hallitsemaan tietoa kokonaisuutena. Myös mahdolliset tietojen väliset ristiriidat on helpompi huomata.

Nettitietoon, kuten muistakin lähteistä löytyvään tietoon, on hyvä suhtautua kriittisesti. Nettitiedon tulkinnan ongelmat liittyvät siihen, mikä netissä on toisaalta myös parasta: julkaiseminen on erittäin helppoa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kuka vain voi julkaista netissä lähes mitä vain. Tietoa hakiessa tulee muun muassa kyetä erottamaan mainokset asiasisällöistä ja henkilökohtainen mielipide asiatiedosta.

Tiedon luotettavuuden arviointia helpottavia kysymyksiä:

- Onko sisältö kielellisesti laadukasta?
- Onko joku nimetty ihminen vastuussa sisällöstä? Löytyykö hänen yhteystietonsa jostakin?
- Voiko tiedon oikeellisuuden tarkistaa myös muista lähteistä?
- Miten julkaisija esittää asiansa? Onko aiheet käsitelty syvällisesti, ei siis vain pintaa raapaisten?
- Onko sivulla näkyvillä tiedon julkaisupäivä?
- Ovatko esitetyt tiedot ajan tasalla?
- Käsitteleekö verkkosivu sisältöjä riittävän kattavasti?

Kummitunti 3: Netistä löytyvän tiedon luotettavuus

Tunnin rakenne:

1. Kummitunnin aloitus
2. Oppitunnin tavoitteiden kertominen
3. Lämmittelytehtävä: Netissä sattuu ja tapahtuu
3. Toiminnallinen harjoitus: Kiinnitä huomio yksityiskohtiin
5. Myytinmurtajat
6. Toiminnallinen harjoitus: Puolesta vai vastaan?
7. Purku
8. Tunnin päättäminen

1. Kummitunnin aloitus

Aloittakaa tunti kertomalla nimenne ja miltä luokalta olette. Voitte kertoa myös yleisesti tukioppilastoiminnasta muutamalla lauseella niin halutessanne. Kertokaa myös, mitä aihetta kummitunnilla käsitellään.

2. Oppitunnin tavoitteiden kertominen

Kertokaa lyhyesti oppitunnin tavoitteista:

- Haluamme herättää keskustelua netistä löytyvän tiedon luotettavuudesta ja siitä, miten netistä löytyvää tietoa voi arvioida.
- Haluamme tuoda tukioppilailta viestiä siitä, että koulun henkilökunnan lisäksi myös meille voi tulla kertomaan, jos on jotain mieltä painavia asioita.

3. Netissä sattuu ja tapahtuu

Pyytäkää oppilaita seisomaan. Osallistujien tehtävä on kyykistyä hiukan, jos he ovat samaa mieltä väitteen kanssa.

1. Netti on luotettava tiedonlähde.
2. Netissä on joskus vaikea erottaa mainos asiategististä.
3. Luen toisinaan keskustelupalstoja.
4. Netissä on vaikea arvioida, mikä on yksityistä ja mikä julkista tietoa.
5. Käytän nettiä apuna koulutehtäviä tehdessäni.
6. Olen julkaissut netissä asioita, joiden julkaisua olen myöhemmin katunut.

Pyytäkää oppilaita keskustelemaan vierustoverinsa kanssa väittämistä hetken aikaa. Olivatko he jostakin väittämästä samaa mieltä tai eri mieltä? Miksi he olivat eri mieltä? Muistuttakaa oppilaita, että väittä-

miin ei välttämättä ole oikeita tai vääriä vastauksia ja että tällä tunnilla syvennytään vielä paremmin näihin kysymyksiin.

4. Kiinnitä huomio yksityiskohtiin

Jakakaa ryhmä pareiksi. Parit istuutuvat lattialle vastakkain ja katsovat hetken toisiaan yrittäen painaa mieleen yksityiskohtia ulkonäöstä. Tämän jälkeen parit kääntyvät selkään ja kumpikin muuttaa hieman ulkonäköään (poistaa korun kädestä, kääntää hihaa, sotkee hiuksiaan). Sitten parit kääntyvät takaisin ja yrittävät arvata, mitä toinen on muuttanut itsessään.

Kertokaa, että tehtävän tarkoituksena on kiinnittää huomiota paitsi kokonaisuuteen, myös erityisesti yksityiskohtiin. Voitte kertoa luokalle, että netissä on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota yksityiskohtiin, sillä vaikka nettisivu pintapuolisesti näyttäisi luotettavalta, voi se olla täyttä hölynpölyä.

Kysykää luokalta: Mitkä asiat nettivivulla viittaavat siihen, että se voisi olla luotettava?

5. Myytinmurtajat

Pohtikaa alla olevia vääriä väitteitä ja uskomuksia, jotka liittyvät tiedonhallintaan ja tiedon oikeaan arviointiin netissä. Pyytäkää oppilaita selittämään, miksi väitteet ovat virheellisiä. Kertokaa luokalle oikeat vastaukset, jotka löytyvät väitteiden alta.

Netissä olevaa tietoa saa vapaasti kopioida koulutöihin, jos tekijän nimeä ei löydy. Netissä olevaa tietoa saa käyttää, kunhan muistaa käyttää lähdemerkintöjä. Suoraa tekstiä ei saa kopioida ja väittää sitä omissa nimissä kirjoitetuksi, vaan silloin käytetään sitaatteja. Vaikka tekijän nimeä ei löytyisi, on mainittava lähdeluettelossa vähintään sivun nimi ja osoite, josta tieto on löytynyt.

Riittää, jos poistan kuvan omalta koneelta ja Facebookista – silloin se häviää koko internetistä. Kuvia ja tekstejä ei välttämättä saa koskaan pois netistä, jos ne ovat ehtineet levitä. Tämän vuoksi on tärkeää, että pohtii millaisia asioita netissä julkaisee.

Keskustelupalstoilta ei milloinkaan löydy luotettavaa tietoa. Kriittinen lukija ei luota ainoastaan valmistajien puheeseen hankkiessaan tietoa uusista tuotteista tai palveluista. Netistä löytyy aivan varmasti keskustelupalsta, josta voi lukea tuotetta jo kokeilleiden kokemuksia.

Suomalaiset nettisivut ovat luotettavampia kuin ulkomaiset nettisivut. Myös suomalaisissa nettisivuissa on paljon väärää tietoa ja epäluotettavia lähteitä. Olipa sivusto minkä kielinen tahansa, kannattaa kiinnittää huomiota siihen, kuka tekstin on kirjoittanut, onko hän asiantuntija tai ylipäätään oikeasti olemassa oleva ihminen.

Netti on paras tiedonlähde, jos etsii tietoa koulutöitä varten. Netti on hyödyllinen apuri ja sieltä löytyy paljon tietosivuja ja kirjallisuutta. Kannattaa katsoa myös netistä esimerkiksi radio- ja televisio-ohjelmia, jotka liittyvät aiheeseen. Esitelmiä varten kannattaa käyttää myös painettuja lähteitä eli etsiä tietoa kirjoista, aikakauslehdistä ja sanomalehdistä.

Miettikää yhdessä muita tiedonhakuun ja netistä löytyvään tietoon liittyviä väriä uskomuksia.

6. Puolesta vai vastaan?

Pyytäkää oppilaita nousemaan seisomaan. Kertokaa, että esitätte kohta väittämiä ja jokaisen on valittava, onko puolesta vai vastaan. Väitteen puolesta olevat nostavat oikean käden pystyyn, väitettä vastaan olevat taas vasemman käden. Pyytäkää oppilaita perustelemaan kantansa ja kertokaa tarvittaessa perustelut sekä puolesta että vastaan alla olevien väittämien kohdalta.

Väite: Verkkosanakirja Wikipediasta löytyvään tietoon voi luottaa.

PUOLESTA: Wikipediaa kirjoittavat tuhannet ihmiset, joten näkökulmia ja niiden perusteluja on paljon. Wikipedia antaa monipuolisen ja kattavan näkökulman monista asioista. Tieto myös päivittyy nopeasti, minkä vuoksi Wikipedia on jatkuvasti ajan tasalla.

VASTAAN: Wikipediassa ei ole päätoimittajaa, joka korjaisi virheet. Kuka tahansa voi kirjoittaa sinne, joten oikeaa tietoa voi olla yhtä paljon kuin väärääkin. Monet näkökulmat ovat vailla perusteluja ja monissa asiateksteissä näkee mielipiteitä. Virheitä voi tulla vastaan, vaikka kirjoittajia ja lukijoita on paljon.

Väite: Google-haun ensimmäinen linkki on luotettavin.

PUOLESTA: Googlen linkkiliistassa ensimmäinen linkki johtaa usein hyödyllisen tiedon luo. Se ei kuitenkaan ole automaattisesti tarkoituksenmukaisin linkki.

VASTAAN: Googlen hakutulosten järjestys määräytyy

siten, että eniten linkityksiä saanut sivusto nousee hakutuloksissa ensimmäiseksi. Googleen on mahdollista ostaa myös mainostilaa, jolloin mainostekstit menevät hakutulosten yläpuolelle.

Väite: Nettisivun ulkonäön perusteella pystyy arvioimaan tiedon luotettavuutta.

PUOLESTA: Hyvin tehtyä, selkeää nettisivua on miellyttävä selailta. Hyvät nettisivut ovat usein luotettavia, niissä ei ole harhaanjohtavia linkkejä eikä vilkkuvia mainoskylttejä. Tietosivuilla on ilmoitettu tarkat lähteet ja tieto on perusteltua. Jos sivujen takana on joku oikea taho, sen yhteystiedot, kuten osoite ja puhelinnumero, löytyvät sivuilta.

VASTAAN: Koska ihmiset luottavat helposti hyvin tehtyihin sivuihin, ihmisiä on myös helppo saada uskomaan sivuilla esitettyyn tietoon. Yrittäjiä on monenlaisia, muun muassa myynninedistämiseen ja monien aatteiden mainostamiseen tarkoitetut sivut ovat usein hyvin tehtyjä.

7. Purku

Purkua varten tarvitsette pienen pallon tai muun helposti heiteltävän tavarahan. Asettukaa rinkiin. Heittäkää palloa oppilaalta toiselle ja kyselkää samalla oppilaiden mielipiteitä koulutuksesta. Pallo heitetään oppilaalle, joka vastaa lyhyesti kysymykseen ja heittää pallon seuraavalle. Käyttäkää apunanne alla olevia kysymyksiä:

1. Mitä sinulle jäi kummitunnilta mieleen?
2. Olivatko jotkin tänään käsitellyistä asioista jo tuttuja? Jos olivat, niin mitkä?
3. Mikä kummitunnilla tehty tehtävä oli mukavin? Miksi?
4. Saitko tänään hyviä vinkkejä netistä löytyvän tiedon arviointiin? Jos sait, niin mitä nämä olivat?
5. Mikä kummitunnilla käsitellyistä asioista olisi hyvä vanhempiesikin tietää?
6. Mitä kummitunnilla käsiteltyä asiaa opettajasi ei kenties tiennyt ennestään?

8. Tunnin päättäminen

Kiittäkää lopuksi luokkaa aktiivisuudesta ja muistuttkaa, että opettajien ja vanhempien lisäksi teihin tukioppilaisiin voi ottaa yhteyttä aina jos on kysyttävää tai jokin asia ihmetyttää. Kertokaa, mistä tukioppilaat löytää, onko esimerkiksi jokin tietty välitunti, jolloin tukioppilaat ovat tiettyssä paikassa tavoitettavissa tai voiko tukioppilaita lähestyä internetin kautta.

Viisaasti verkossa -oppaassa on tietoa nuorten netinkäytöstä. Se sisältää toiminnallisen koulutusmallin ja ohjeet tukioppilaiden jatkokouluttamiseen. Opas on suunnattu tukioppilasohjaajan käyttöön ja soveltuvien osien sitä voi käyttää myös muussa nuorisotyössä.

Opas on uudistettu vuonna 2006 ilmestyneestä Viisaasti verkossa -materiaalista.

MANNERHEIMIN
LASTENSUOJELULIITTO

ins@fe

